

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
PHILOSOPHICAL FACULTY
SCHOOL OF HUMANITIES
English language and translation

Elisa Maaria Lautala

**THE FIRST PASSAGE – VERBAL REPORTS IN STUDYING THE
TRANSLATION PROCESS OF A LITERARY TEXT**

MA Thesis
March 2013

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School School of Humanities	
Tekijät – Author Elisa Maaria Lautala			
Työn nimi – Title The First Passage – Verbal reports in studying the translation process of a literary text			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
English language and translation	Pro gradu - tutkielma	x	63 pages + Appendix 1 (12 pages) + Finnish summary (4 pages)
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Translation process research can reveal some of the cognitive processes through which the translator makes decisions and solves problems during the translation process. One of the data elicitation methods, borrowed from cognitive psychology, is thinking aloud, in which the cognitive processes are analysed from verbal reports that are produced during the translation process and transcribed into writing, i.e. think-aloud protocols (TAP, for short).</p> <p>Translation process has been previously studied, for example, to identify differences between novice and professional translators to help reveal the importance of translator training, and to find the aspects of the translation process that might be regarded universal in producing quality translations.</p> <p>The previous studies have for the most part focused on the translation process of non-fictional texts. However, also literary translation process can be scrutinised to try and find out some of the strategic traits that might be particularly important in literary translation.</p> <p>The present study presents and analyses the English–Finnish translation process by a fourth-year translation student of an excerpt from a novel <i>Final Passage</i> by Caryl Phillips, employing think-aloud protocol.</p> <p>The analysis of the data focuses on the vocabulary and phrase level translation problems the translator faced during the translation process. Also grammar-level translation problems and the proofreading of the produced translation are discussed in the analysis.</p> <p>The study reveals aspects of translator student’s strategies in solving problems during a translation process of a literary text and the creativity behind these strategies.</p>			
Avainsanat – Keywords think-aloud protocol, translation process research, literary translation, problem analysis, creativity			

CONTENTS:

1 INTRODUCTION	1
2 TAPS IN TRANSLATION PROCESS RESEARCH	4
2.1 VERBAL REPORTS AS DATA	4
2.2 TAP IN TRANSLATION STUDIES – PROBLEMS AND OPPORTUNITIES.....	6
2.3 FINDINGS FROM PREVIOUS TRANSLATION PROCESS STUDIES.....	7
3 SPECIAL CHARACTERISTICS OF LITERARY TRANSLATION.....	11
3.1 ON LITERARY TRANSLATION.....	11
3.2 LITERARY TRANSLATION AND CREATIVITY	14
3.3 PROCESS RESEARCH ON LITERARY TRANSLATION, AND CREATIVITY.....	15
4 RESEARCH DATA.....	19
5 DELVING INTO THE PROTOCOL – ANALYSIS AND EXAMPLES.....	22
5.1 PROBLEM IDENTIFICATION FROM THE TAP.....	23
5.2 CATEGORISATION AND ANALYSIS OF THE TRANSLATION PROBLEMS	25
5.2.1 <i>Vocabulary-related translation problems</i>	27
5.2.2 <i>Phrase-related translation problems</i>	34
5.2.3 <i>Grammar-related translation problems</i>	44
5.3 CREATIVITY OF THE TRANSLATION PROCESS.....	48
5.4 FINISHING TOUCHES – PROOFREADING THE TRANSLATION.....	52
6 CONCLUSIONS AND DISCUSSION.....	54
REFERENCES	59
APPENDIX 1.....	1
FINNISH SUMMARY	1

1 INTRODUCTION

The title of this MA thesis, *First Passage*, refers to the first stage (or passage) in the creative translation process of a literary text. This thesis presents some insight into that winding journey through analysing aspects of one literary translation process. In addition, the title also refers to the novel *Final Passage*, an excerpt from which was translated during this research project. The final passage of the translation project, the revised translation can be found as an attachment to this thesis (APPENDIX 1). The research data, hours of verbal reports produced during the translation process and a 50-page-long think-aloud protocol will be presented and discussed in sections 4–6 of this thesis.

At the starting point of this research project, there were no set hypotheses, and only few tentative questions that were expected to find their form along the way. These questions had to do with finding out some of the special characteristics of a literary translation process, and highlighting some of the major obstacles in it, as it was assumed that the translator of a literary text has the chance to (or is forced to) operate with a different range of linguistic devices compared to the translator of a non-fictional text.

The focus of the study sharpened during the process, and two research questions were formed: (i) what kinds of obstacles the translator comes across while translating a literary text, and (ii) through which (creative) methods does the translator reach the solution to these problems? In search for answers to these questions, research data consisting of verbal reports was first produced using the method of thinking aloud and then analysed in order to gain some insight to the aspects of translation process that are normally hidden inside the translator's mind for a very brief moment, and then forgotten.

The data elicitation method used in this research project, thinking aloud, dates back to the early 1980s, when it was mostly used in psychology (Ericsson and Simon, 1984). The method requires the subject to think aloud during a certain task. The thinking aloud is recorded and afterwards written transcripts are produced from the recorded verbal reports. These transcripts are referred to as think-aloud protocols (TAP for short). Later in the 1980s, this data elicitation method was borrowed for translation studies, where it has since been used to study the cognitive processes inside the translator's mind. For this study,

thinking aloud as data elicitation method was chosen firstly out of pure interest and will to experiment with the method, and secondly to find out aspects of literary translation that cannot be studied from translation products.

One of the challenges of this research projects is that TAP studies on literary translation are still few in number. During the previous decades TAPs have been mostly, but not only, used in translation process research of non-fictional texts with test subjects that represent professional translators, novice translators, or students of translation. Compared to them, the setting for this study is different (and slightly unorthodox) also in that the analysed TAP is produced during the literary translation process by the author of this thesis. The translation process is that of a fifth-year student of translation and the research was done, for the most part, over two years later, which enables some distancing in the dual role of translator and researcher of the author. The translated text in question is an excerpt from Caryl Phillips' English-language novel *The Final Passage* (first published in 1985), which was translated into Finnish.

Another challenges of the present study include the controversy that think-aloud as a data collection method has created among scholars during previous decades, and the limited amount of research data due to which the results and conclusions cannot be regarded general or universally valid. However, this does not mean that the study would not be beneficial and interesting to everyone interested in translation studies, and in translation process research in particular. This study will serve as a "peephole" into one translation process, and in it can be added that the present study supports some of the hypotheses from previous studies and opens questions for further ones. These are discussed in the final section of this thesis.

Last but not least, the present study taught the author of this thesis a great deal about herself as a translator, and to justify this as one of the achievements of this study, she wishes to quote Anthony Pym (2009: 135), whose words (emphasis added) can be interpreted as rather discouraging and encouraging at the same time: "the quantitative and qualitative results of experiments [from translation process studies] indicate **that this approach can be highly effective in stimulating students to find out about their own translating**, and rather less than effective as a means of producing valid research findings."

In the following sections 2 and 3, the theoretical framework for this study is presented. The focus is on think-aloud in translation process research based on Jääskeläinen's (1999) study, and literary translation and creativity in translation process research based on Kolb's (2011) and Bayer-Hohenwarter's (2009, 2011) studies. Also other scholars are quoted on translation process research and literary translation. In addition, at the beginning of section 2 some historical aspects to the used data elicitation method are presented to paint a more comprehensive picture to the reader of this thesis. The theory is linked to the analysis along the way, and sections 4 and 5 will go into further detail in presenting the research data and its analysis, including many examples from the TAP. The final section 6 will discuss the most significant conclusions of this study and present several suggestions for further ones.

2 TAPS IN TRANSLATION PROCESS RESEARCH

The data elicitation method used in this study, i.e. thinking aloud, has been borrowed from cognitive psychology, where the methodological groundwork for the application of thinking aloud in contemporary psychology was laid by Ericsson and Simon in the early 1980s. Even though their pioneering writings on think-aloud, such as *Protocol Analysis - Verbal Reports as Data* (1984), form the fundamental theoretical background for the data elicitation method used in this study, the theoretical framework section of the thesis will focus mainly on translation process research and discuss TAP as one of the data elicitation methods employed in translation process research projects. However, some background to the diverse history of the method, including the academic debate it has faced during the past decades, will be presented briefly in the following subsection 2.1. TAP in translation will be discussed in subsection 2.2, and results and hypotheses from previous translation process studies will be presented in subsection 2.3. Creative translation process of literary translation will be discussed further in section 3.

2.1 Verbal reports as data

According to Jääskeläinen (1999: 53), “one of the hardest problems in research dealing with mental processes is that the workings of the human mind cannot be observed directly the way some other objects of scientific endeavours can.” Instead, one has to seek and find the ways to encode those workings into a form in which they can be scrutinised. One way to do that, which was used in the present study, is to employ thinking aloud, which is an introspective data elicitation method.

The history of introspection dates back to the 18th Century, when it was created by philosophers and later borrowed by early psychologists. According to pioneering American psychologist William James (1890), introspection is “looking into our own minds and reporting, what we discover there” (quoted in Matrat 1992: 30). The use of first person in the above quote is particularly relevant to the present study as, contrary to many other introspective research projects, the author of this thesis did indeed “look into her own mind” and not into the mind of an outside test subject instead.

The modern theory of think-aloud protocol analysis is based on the framework of Ericsson and Simon's (1984) information-processing approach in cognitive psychology, which relies on the analogy of the human mind as a computer. Ericsson and Simon's (1984: 11) fundamental assumptions are that "human cognition is information processing" and "information is stored in several memories having different capacities and accessing characteristics." In her doctoral dissertation, Jääskeläinen (1999: 58) presents Ericsson and Simon's view (1984) of serial operations of the memory system as follows: first sensory registers record stimuli from the environment. Part of the stimuli reaches the short-term memory (STM), and some of it is stored in the long-term memory. STM contains information, which is currently being processed, whereas long-term memory contains information, which has left consciousness. In practice, this means that only information stored in the STM is available for verbalisation. However, STM has only a small capacity and relatively short duration, therefore, for example, an excessive cognitive load during a think-aloud task performance may lead to a situation where information processing uses up all the available memory capacity, and none is left for producing verbalisation (Ericsson & Simon 1984: 15). Also, if a certain process has become automated due to it being highly practised, it will not necessarily reach the STM, and can be less accessible for verbalisation (ibid.).

This was noted also in the analysis of the data for this study as during the parts of the translation process when the translator did not face any difficulties, the produced TAP consisted of simply out loud reading of the source text and the target text as it was produced. Those parts of the TAP did not really reveal anything of the mental processes of the translator, except that the translation process for those parts can be considered as quite automated.

The computer analogy has since become a source of academic debate, and in the fields of neuropsychology and neuroscience it has been argued to be untenable (Jääskeläinen 1999: 61). More general criticism against protocol analysis has argued that verbal reports can be only treated as secondary information, which has to be verified by other data. However, according to Ericsson and Simon (1984), the limitations of the method simply imply that verbalisations of conscious thought represent only a fraction of mental activities in progress, but on the other hand these fragments should not be considered unimportant or uninteresting for research (Jääskeläinen, 1999: 57).

2.2 TAP in translation studies – problems and opportunities

TAPs are used as data in process-oriented translation research, where the focus of the research is on the process, not on the outcome. Empirical and systematic process-orientedness in translation research was introduced in the mid-1980s. According to Jääskeläinen (1999: 36), the emergence of this research topic can be explained by the renewed interest in studying mental processes in psychology, which was reflected in the psycholinguistic research on second language learning and via that on translation studies.

As a research method, the general aim of think-aloud protocol analysis is to describe and explain translator behaviour on the basis of data collected in experimental or real-life settings (Jääskeläinen 1999: 1). The setting for the present study can be regarded as being both, as the translation process in question was an experiment, but the setting for the experiment resembled real-life working conditions of a freelance translator. The gathering of the data will be discussed further in sections 4.

To put the present study in context, it is worthwhile to have a conception of the previous TAP translation process studies that are a highly heterogeneous group. According to Jääskeläinen (1999: 46), the reason for versatility is that in the absence of previous research, several methods of analysis have been developed to describe a particular body data, as the research projects have been started independent from one another.

Thus, there is great variety in TAP studies in terms of the competence of the subjects that range from novice translators via translation students to professional translators, and beyond. These studies have involved several languages, and directions of translation; from native into foreign language, and vice versa, and even from foreign language into foreign language. The conditions and settings of the experiments have varied from working alone to working in pairs or groups, with or without time restrictions or restrictions to the materials at hand. The text types have ranged from e.g. political documents and news to literary texts. All in all, there have been several different approaches to translation and translation process that have shaped the studies, and the angles they have focused on. The research questions have dealt with identification of translation problems and problem-solving strategies, text-processing activities, and lexical search activities, just to name a few.

Research literature on these versatile experiments record plenty of useful knowledge about translation process. For example, translation process research that compares the differences between novices and professionals can help mapping the aspects that should be taken into consideration in the training of translation students (Pym 2009: 136) as studying the translation process always reveals something about the demanding cognitive processes during translation that require comprehension in one language, production in another, as well as problem-solving and decision-making with help of translation tools.

Even though the diversity of approaches has shed light on many aspects of different translation processes, and revealed some of the interesting yet complex mechanisms behind translation process, the lack of consistency has also had its price, as over the years this versatility of approaches has made it less straightforward to borrow analysis methods from previous studies and compare the findings to draw more general conclusions (Jääskeläinen 1999: 46). The problems associated with the need for a consistent theoretical framework to interpret translation process data are still being addressed in recent research literature. Martin (2009: 88) states that there is still a lot of variation with regard to research setting, protocol, and subjects, among others, which make it difficult to compare studies with the previous ones. These variables include for example, language skills, competence in translating, as mentioned before, but also processing speed, and working memory of the subjects in cognitive tasks that may interfere with the research results, particularly in fixed research settings. According to Martin (2009: 88), “the progress in methodology has not lived up to the improvements in data collection procedures.”

The present study is yet another piece in the complex puzzle of TAP studies but even by being just one piece of it, it gives valuable information on some aspects to literary translation process, the studies of which being still quite few in number as will be discussed in section 3.

2.3 Findings from previous translation process studies

Looking into the thought processes of a translator offers knowledge on translator behaviour and the strategies he or she uses during the translation process. That information is beneficial for example from the viewpoint of translator training. According to Alvstad

(2011), the more information on the translation process of individual translators we have, and on how those processes differ from one another, the more is known about the role of education and experience in translation, and more refined translation tools and training programs can be developed. From this perspective, even translation process research projects with a single translator as a subject can prove to be helpful in improving the competence and status of all translators.

From this viewpoint, there are some very interesting results from previous translation process research projects. As the focus of this study is on problem-solving strategies of a fifth-year translation student, referred also as a semi-professional translator, some of the results from this study can be reflected findings from previous studies on problem-solving strategies of professional translators and translation students. For example Tirkkonen-Condit (2007: 345) points out that professional translators do not usually waste time on marginal details with little significance to the entirety, but focus their attention on more demanding decision-making instead. They are also able to control their performance and know when they have succeeded in it.

According to Jääskeläinen (1999: 187), professional translators tend to focus more attention on text comprehension, and the tendency to put focus on source text processing seems to be closely related to success in performing the task. Perhaps consequently, translation students are often instructed to put focus on research during the translation process. In addition, students of translation have also been trained to be sensitive to potential problems during the translation process, which can be seen in the great time and effort spent on the task (Jääskeläinen, 1999: 242).

Generally, it has been estimated that half of the time during the translation process is consumed in acquisition and checking of the information related to vocabulary (Varantola 2002: 215). Professional translators use dictionaries as translation tools and in evaluating the variants offered by these tools, they seem to trust their own judgement more than what the dictionary says, and regard the translation tools as something that either will or will not help them along the process (Jääskeläinen 1999: 136).

Previous process researches also suggest that the translation tools used during the process depend on the experience of the translator. According to Jääskeläinen (1999: 129), non-

professional translators mostly rely on bilingual general dictionaries during the translation process, and resort to monolingual dictionaries only after they were of no use in solving the translation problem. Among professional translators monolingual dictionaries are used more commonly, and bilingual ones serve mostly the purpose of finding inspiration in search for different variants (Jääskeläinen 1999: 200).

However, participation in TAP experiment can affect the method used by the professional translator. For example, they may underuse dictionaries, even monolingual ones, on the expense of translation quality because of the kind of image they want to convey of themselves by their behaviour, on the other hand, they might be overly meticulous in checking and re-checking the items from the dictionary just to make sure (Jääskeläinen 1999: 131). The think-aloud experiment can be seen as face threatening for the translator as they have to expose a part of their identity, even though the professional side of it, for outside observation (Jääskeläinen 1999: 145), and they may to some extent, and more or less unconsciously manipulate their behaviour to please the researcher (Jääskeläinen 1999: 150). One of the benefits of the TAP experiment presented in this study is that as the translator and researcher were the same person, the manipulation of behaviour can be regarded as non-existent.

Apart aspects on problem-identification and use of translation tools, the main hypothesis based on the previous translation process studies is that there is no single right way to produce good translations; moreover, each translator has to find the most suitable way for oneself (Tirkkonen-Condit 2007: 345). Some translators read the text through once or twice to get an overall picture of it, then start producing the written translation while at the same time checking up unknown words etc., whereas others read the text, then produce a preliminary draft on which they then work at the post writing stage (Jääskeläinen 1999: 119). However, affective factors do play an import role in whether the translation process is successful or not (Jääskeläinen 1999: 208), and the quality of the translation may depend on several variables: the translator, the task, the translation situation, the languages involved, and the cultures involved but the relative importance of each of them remains unknown (Jääskeläinen 1999: 244).

In any case, to succeed in a translation process some research on the source text has to be done. Based on Jääskeläinen's (1999: 123) findings, when the quality is concerned it is

irrelevant at which stage of the process the research is done, the main thing is that it is done at some point. Another key to success has also been detected from translation process research. It seems that successful translators prefer so-called top-down approach in which the translator first creates the source text scene in one's mind and then recreates the same scene in target language. This requires distancing from word or even phrase level (Jääskeläinen, 1999: 120). However, according to Bayer-Hohenwarter (2009: 43), it is in many cases difficult to objectively trace the nature of scenes evoked in the heads of the translators by inferring from the linguistic elements contained in the think-aloud protocols.

Another factor of professionalism is easier to spot in translation process research and it may help in tracing some elements of distancing discussed in the previous paragraph. That is, according to Tirkkonen-Condit (1987) and Gerloff (1988), competent translators come across and process a considerably larger number of problems than less competent ones, and studying and comparing the nature of these problems between novice and professional translator can give evidence of distancing. According to Tirkkonen-Condit (2005: 408), especially novice translators tend to regard translation as more of a word, phrase or sentence level task, and translation process is default rendering procedure that continues until it is interrupted by "a monitor" that alerts about a problem in the outcome.

The monitor model was drafted by Ivir and Toury (1995) to refer to the mental monitoring of the usage of the set of formal correspondence, or word-for-word translations, that the translator uses in quite an automated way until there is no formal correspondence or it does not fit the context and the monitor triggers the conscious decision making. These can be seen in TAP when the translator produces several consecutive translation variants in order to grasp and ponder, which would be the most suitable one. Usually, the first one represents what is referred to as the formal correspondence or literary translation and the more suitable equivalents follow.

For the most part, it can be seen from the analysis of the data for the present study that the translator in fact translated the way described above. It was also noted that the automated rendering procedure of does not produce interesting TAP data to be analysed. According to Ericsson and Simon (1984: 15), this is because the process has become automated and therefore it does not necessarily reach the short-term memory and is thus less accessible for verbalisation.

3 SPECIAL CHARACTERISTICS OF LITERARY TRANSLATION

In the previous section there was the analogy of the human mind as a computer. Levý (1989: 38) has referred to translating with a game analogy: “translating is a ... series of a certain number of consecutive situations – moves, as in a game – situations imposing on the translator the necessity of choosing among a certain ... number of alternatives.” The decision between a certain number of variants is one of the key findings from the data presented in subsection 5.2 of this thesis, and the processes that lead to the decisions can be studied to reveal some aspects of literary translation, the strategy used by the translator, and the creativity behind it all.

According to Hönig & Kußmaul (1982: 58) strategy it is needed in finding an optimal solution for translation problems, and guiding the syntactic and lexical decisions, e.g. choosing between several different variants, although the translator is not necessarily consciously resorting to a certain type of strategy. Strategy in translation refers to the things that happen with the text, such as domestication and foreignisation, and to things which take place during the translation process, and which can be traced in translator’s verbalisations, for example (Jääskeläinen, 2009: 376). As one of the decisive factors of translation strategy is the text type; in this case fiction, it is worthwhile to discuss some aspects of literary translation in general before moving on to presenting some of the previous literary translation process studies and the creativity of the process.

3.1 On literary translation

The focus of this study is on the problems the translator of a literary text faces. It can be assumed that some translation problems are characteristic to literary texts alone, while others are not restricted to literary translation (Schogt 1988: 96). However, no clear line has been drawn between the two. Holman and Boase-Beier (1998: 13) sum up that the constraints the literary translator is facing can be social, contextual, poetic, conventional or linguistic and formal. These elements that helped to shape the original text burden the translator more than the original writer, but at the same time this burden forces the translator into finding new ways of overcoming them and thus into new creativity (ibid.).

Professional translators are sensitive to potential translation problems, but the frequency of translation problems they face during the process has also to do with the degree of how much the source and target language have or do not have matching grammatical categories and syntactic structures (Schogt 1988: 98). In literary translation, these differences also affect the rendering of rhyme and rhythm and other stylistic measures into the target language (*ibid.*). Other challenging factors, e.g. different associations and connotations of superficially synonymous words, and idiosyncratic usage of language, can make the task next to impossible (Schogt 1988: 101). These kinds of problems in the translation process will be presented in subsection 5.2. To tackle them, the translator needs creativity and decision-making that defines the style of the translated text.

Boase-Beier (2006: 5) has pointed out that the style of the target text is an expression of the translator's choices. According to Koskinen (2007: 336), translators into Finnish often stress that the end result of those choices should be an intact entity that is "beautiful to read" and which the reader can read through "happily and without stumbling" because the reader has "a right for a text that moves forward" and syntactic problems "are a crime against the reader and the author". The above statements can be considered fair requirements despite the text type, but are they particularly important in translating literary texts?

Traditionally, translations have been categorised and scrutinized according to text type. According to Oittinen (2002: 168), this is often a good idea, as the conventions, norms and functions of the translation vary from one text type to another. In the translation process of a literary text, the strategy is aesthetic and the form, i.e. how something is said is equally important to the content, i.e. what is said (Oittinen 2002: 169). Therefore it can be assumed that during the process, in addition to focusing on the meaning of the words, the translator will face challenges in deciding between different variants, taking into account their connotations and other aspects that will affect the text style. This was also noted in the analysis of the data for this study, where the amount of translation problems in which the translator pondered between different variants of the source language or collocates and idiomatic language usage accounted for 53% of all translation problems. Different types of translation problems will be analysed in further detail in subsection 5.2.

Literary translation process is affected also by the agency of the translator. Translator is the reader of the text, and the reader always interprets the text from one's own viewpoint (Oittinen 2002: 172). The viewpoint as well as the reader/translator's general impression of the source text is the framework to which one adapts the individual choices made during the translation process (ibid.). Thus, translation is in a way hermeneutical, i.e. interpretation of the text and the world, and the translator translates according to one's own experiences. According to Bassnett and Lefevere (1990: 8), "faithfulness" to the source text is an attempt to make the target text function in the target culture the way the source text functioned in the source culture, which might be difficult to achieve, as the interpretation of the function can also be subjective.

However, the translator has to bear in mind that the aspects of the source text are there to serve a certain purpose. In this study, during the translation process, the translator faced problems for example in rendering colloquial language into Finnish. The translator struggled in this and often decided to leave no indication of colloquial language in the target text. However, using colloquial language, dialect or slang in a written text can have several important functions, and it is the translator's task to choose the linguistic ways of creating an illusion of authentic speech and perhaps stress some aspects of the speaker's personality (Lappalainen, 2002: 196). At the end, the strategy chosen by the translator is similar in most literature translated into Finnish: quite subtle and focused on the usage of more colloquial variants of personal pronouns, and using random words of widely used spoken language (e.g. *tykätä* instead of *pitää*) (Tiittula and Nuolijärvi 2007: 400).

Colloquial language is one way to portray cultural identities. In the case of the present study, the preliminary assumption was that the cultural distance between the source text and target text would challenge the translator as cultural and temporal distance between the source text and its translation always alter the function of the text (Reiss and Vermeer, 1986: 33). Oittinen (2002: 408) notes the text is always written and read at a certain point in time, and the translation is a creation of its own time. Also the target text reflects the time when it was written whether we are aware of it or not, and though the reader often reads the translation like they were reading the original, it can be argued that there is no way it can be "guaranteed" that the translation will have an effect on readers belonging to the target culture which is in any way comparable to the effect the original text had on readers belonging to the source culture (Lefevere & Bassnett and 1990: 3). This is also the

case in the present study; the translator's interpretation of the text is discussed further in section 6.

3.2 Literary translation and creativity

In addition to translation problems in literary translation, this study aims to discuss some aspects of creativity in literary translation process. Creativity of a literary translator has been defined as the ability to produce a work that is novel in that it is original and unexpected as well as appropriate (Jones 2011: 38). Translator may feel that he or she is facing an impossible task in reproducing all the semantic and even poetic features of the text, the process of which Tabakowska (2000: 82) describes "as more of an art than craft." It is also like a game, like noted at the beginning of this section, or similar decision-making from number of possible expressions that a language learner has to go through when completing a fill in the slots exercise (Tabakowska 2000: 84). Unlike in a language test, however, there are usually no single right answers to the translation problems of a literary text, but in a language test and translation process alike, filling in the slots can be tricky, because despite of meaning roughly the same thing, the sentences in source text and target text are never exactly synonymous (*ibid.*).

Creativity in this process is a concept that is difficult to define and even more difficult to measure (Bayer-Hohenwarter, 2009: 39). One common assumption is that translating literary texts is by nature less creative than the writing of the original work (Holman and Boase-Beier 1998: 1). The relationship between the creative achievement of the writer and the creativity of the translator is one of the central concerns of traditional literary translation studies as the translator has to work between the ever present model of the source text, i.e. the original work, and the additional limitations imposed by the target language as well as broad cultural considerations of history, genre, and linguistics as well as cultural conventions (Holman & Boase-Beier 1998: 7). However, the perspective in translation process research on creativity is quite different. The aim is not to directly study the differences between source text and target text but to focus on the creative process itself and the thought processes of the translator while he or she translates.

3.3 Process research on literary translation, and creativity

As pointed out in the previous subsection, according to Kolb (2011: 206), to this date, research on literary translation has been mainly product-oriented, but if the goal is to gain insight into the cognitive processes and learn more about what actually goes on in the translator's mind and what kind of processes are involved in the making of a literary translation, we need tools that permit us to observe those processes closely while they occur. These tools are employed in translation process research, think-aloud protocol analysis being one of them.

Even though translation process studies have concentrated on the translation of non-fictional texts, a few scholars have recently started to look at literary translation from a process-oriented perspective: verbal reports have been used, for example, to investigate French translations of a Hungarian literary work (Audet and Dancette, 2005), and to study the translation of Serbo-Croat poetry into English (Jones, 2011). Some researchers like Kußmaul (2000) and Bayer-Hohenwarter (2011) have looked into literary translation from the perspective of creativity, while other process researchers have dealt with isolated phenomena and aspects that are as relevant for literary translation as they are for any other type of translation, such as the translation of metaphors, expert and novice behaviour, or research skills (Kolb, 2011: 206). The present study combines problem solving during the literary translation process and points out some of aspects of creativity in that process based on Bayer-Hohenwarter's study described later in this subsection in further detail.

Kolb (2011: 261) has studied translator's voice in the target text and translator's view of his or her role and agency in the process through verbal records and key logging. She traced their emergence in the process of decision-making involved in literary translation. The target text can always be seen containing evidence of translator's voice and presence as discussed earlier in this section.

The setting for Kolb's experiment resembles closely the one employed in this study, which will be discussed in further detail in section 4. In Kolb's experiment, the participants, who were freelance translators, all worked at home, at their usual place of work, and translated the text when they felt they had the time to do it (during several sittings), relying on their own technical knowhow. Kolb (2011: 263) points out that this way the design of the study

aimed at maximum ecological validity and at capturing the translation process, as far as possible, in its entirety. It is assumed that making of a literary translation is a complex multi-stage and multi-level process, not limited to clearly defined work sessions that are accessible to concurrent monitoring, but include, for instance, periods in which the translator mulls over the translation consciously or subconsciously while doing mundane things. It is often during such periods that new ideas for translating a particular word or phrase come to the translator's mind. This has been pointed out also in other previous translation process research (e.g. Heiden, 2005) suggesting that the process of creating creative translations consists of long revision phases after the actual translation phase, and therefore the process is difficult to record in its entirety.

In her study, Kolb (2011: 262) dealt with two aspects of translation process she considered especially significant to literary translation process: repetition as an element of style that is used frequently in original writing, but less in translations, which has to do with the need to display richness of vocabulary, and ambiguity as one of the basic characteristics of literary writing that is commonly avoided in non-literary texts, whereas translators as readers of literary texts (as discussed in the previous subsection) have to actively construct the meaning of it and fill in the gaps as they go along (Kolb 2011: 267). Kolb's research data suggests that even though the studied aspects can be regarded as translation universals of literary translation in the light of previous studies, the translator's attitude towards the task and the view a particular translator has of his or her own role and the role attributed to the author and the stylistic features of the source text by the translator affect the way he or she regards repetition and ambiguity in the text, and thus appear to be individual choices that might be influenced also by the translator's background and working context.

The role of translator agency is an interesting question in studying literary translation process, and it is shown in creative ways the translator solves problems during the translation process. In this study, creativity is described and analysed based on Bayer-Hohenwarter's study, in which creativity is defined as a trait that will mature during the education and competence building from a novice to professional translator. In this sense, the translation process studied here can be seen as a halfway house if novice and professional can be regarded as two ends of a creativity-building continuum.

Bayer-Hohenwarter (2011: 666) defines creativity for example as fluency, referring to fluency to produce spontaneously or even in automated manner multiple alternative variants, paraphrases or more extensive changes (e.g. changing grammatical categories, adapting the text), as opposed to literal translations, in order to achieve a more idiomatic outcome during the translation process. The other aspect of creativity, flexibility, requires from the translator the capability to move away, shift, from word-for-word level towards a more effortful translation strategy that requires “conceptualising the ST [source text] meaning beyond what is visible to the ST wording” while the communicative function of source text is preserved in the translation (Bayer-Hohenwarter, 2011: 669). The third indicator of creativity according to Bayer-Hohenwarter (2011) is novelty to show uniqueness in using new ideas in the translation. Having said this, creativity in translation also requires capability of using an inventory of multiple translation strategies and choosing the most suitable strategy for the given translation task at hand. Capability to use different strategies and move away from the source text wording can be also seen as signs of professionalism as discussed in subsection 2.3 of this thesis.

In her study on creativity, Bayer-Hohenwarter (2009) measured translational creativity and its development in students of translation as compared to professional translators. As expected, she found that first-year students showed fewer traits of creativity than professional translators, based on the analysis focused on measuring the translational creativity on three dimensions: novelty, fluency, and flexibility, and categories: abstraction, modification, and concretisation to measure the cognitive shifts between source text and target text. The three dimensions of creativity were formed based on Guilford’s framework on creativity research from 1950 (Bayer-Hohenwarter, 2009: 41). These dimensions were also sought from the data for this study.

Bayer-Hohenwarter (2009: 54) lists the criteria for evaluating the adequacy and quality of the translations in her own research in the following terms:

- The number of intermediate translations are considered to be valid indicator of fluency;
- The creative procedures abstraction, medication and concretisation inherent to ITTs [intermediate target text] as indicators of flexibility;

- Automaticity and spontaneity as indicators of fluency [automaticity and spontaneity result from the time interval between the reading of a particular source text segment and the production of corresponding target text element];
- Own idea vs. dictionary result as a indicator of novelty (cognitive process);
- Other interesting changes of perspective and visualisation.

Some aspects of fluency, flexibility and novelty as creative traits of the translation process will be analysed from the data for this study in subsection 5.3 and reflected further in the last section 6 of this thesis, but first the research data to be analysed is presented in section 4.

4 RESEARCH DATA

TAPs as research data can be regarded as messy as human behaviour and human thought processes in general are. However, as Jääskeläinen (1999: 159) puts it: “research making sense out of the mess is a challenge which takes time and patience but is well worth the effort.”

The data for this research project consists of an audio track of recorded verbal report, produced during the translation process of the first 26 pages of Caryl Phillips' novel *The Final Passage* (pages 9 to 34 of the edition published in 1995), the written transcript of the verbal report, i.e. the think-aloud protocol, the produced translation and a proofread version of it with a track of changes made. In total, the TAP of the translation process consists of 22,000 words of transcribed data. In the recorded verbal reports, the number of words uttered during the translation process was greater but most parts of the data, where excerpts longer than few words of the source text were simply read out loud were omitted during the transcription process to save time. This does not mean that those parts would entirely uninteresting and without significance. For example, Kolb (2011: 269) regards frequent reading-aloud of the source text by one of her subjects as a way of deriving meaning by experiencing the sound of the phrase on an auditory-sensory level. From this point of view, reading aloud the source text can say something of the translator's strategy or method of grasping the meaning of the words.

The original novel, *Final Passage*, is written in English and the author of this thesis did the translation into Finnish in 2010. The novel has not been translated into Finnish, which was one of the reasons why this particular text was chosen for this study. Published in 1985, *The Final Passage* is Kittian-British author Caryl Phillips' first novel. It is a story about the diaspora of the West Indian people to England in the 1950s. The story depicts one young family's plans, journey, and start of a new life. At the same time it is a story of an unhappy relationship, and in that sense a very timeless story crossing cultural boundaries.

Before the translation process, the translator had read the novel once as part of a university course Fiction in English 3: British 20th Century prose. As the novel was first read as part of an academic course work bearing in mind that interpretation and analysis of its themes

would follow in the course exam, it was most likely read more carefully compared to a situation when a novel is read only for leisure and pleasure. The fact that analysis of the source text was done before the actual translation process may have an effect on the outcome because, as it was mentioned in section 2 of this thesis, also affective factors, like the interactive and focus-oriented readership of the translator, play an important role in whether the translation process is successful or not (Jääskeläinen 1999: 208; Tannen 1985: 125).

Based on the knowledge of the themes of the novel and the cultural distance, it was presupposed before the actual translation process, that the biggest challenges in translating the excerpt from this particular novel would have to do with the temporal and cultural distance between the target culture and the culture in which the story unfolds. As discussed in section 3 (Schogt 1998: 96 etc.), culture specific items are some of the most common translation problems the translator of literary text faces. This was not, however, the case in the present translation process as can be seen in the analysis of the data in section 5.

As for the data elicitation method used for this study, Ericsson and Simon (1984: 257) recommend that before the actual experiment the subjects are trained to think aloud spontaneously rather than explaining their actions and rationalising their behaviour. Subjects tend to be quite self-conscious at first and require some time for getting used to verbalising their thoughts (Jääskeläinen 1999: 85). Some kind of pilot or trial would probably have been a good idea, as both points mentioned above were noted during the data gathering, as the translator had no previous experience on thinking aloud, at least not in this kind of deliberate way.

Especially at first, it took some conscious effort to get used to thinking aloud instead of just pausing to think and articulating the thoughts after a moment, which would mean according to Ericsson and Simon's theory, presented in section 2, that many interesting thought processes would inevitably be lost. At first, thinking aloud while translating also felt much more burdening to the translator than typical translating, and she expressed in the TAP that she felt that tiredness would deteriorate the quality of the gathered data almost instantly. However, this was not seen in the protocol, except in the random verbal expressions of tiredness. Therefore, and due to the length of the text as well, the translation was done during several sittings, and there were breaks lasting as much as few days during

the translation process. This makes the setting of this study different from the more conventional experiments done in the field in which the subjects have done brief translations during one sitting, and similar to the setting in Kolb's research project described in section 3.

At the time of the translation process, only the data elicitation method for this study had been chosen but more detailed topic or research question were not yet thought of any further. Also the research literature related to translation process research and think-aloud protocol was still very unfamiliar to the author. This was a conscious decision to improve the validity of the data, as using own verbal reports can be considered questionable and viewed as too subjective for research purposes. At the same time, the reports may be more thorough as well because, in this kind of setting, one does not have to censor their thoughts or be embarrassed of the deficiencies in their knowledge, as the data will not be studied by anyone else. This problem with TAP analysis of particularly professional translators as subjects was discussed further in subsection 2.3.

As for the analysis of the data, the starting point was to look into the protocol without much expectation and only little conjecture to see what it reveals about the translation process. Or as Jääskeläinen (1999: 7) puts it in her study employing the same data elicitation method, the aim of the present study is not in any means test any particular psychological, linguistic, or translation theory, or to build a model or theory of translational behaviour. This gives a certain freedom to look into the data and find things that may be significant with regard to literary translation process, creativity, agency and strategy, and give ideas for future studies.

5 DELVING INTO THE PROTOCOL – ANALYSIS AND EXAMPLES

As there was not any specific research question to be answered at the beginning of the analysis, a method from social sciences called grounded theory (Glaser and Strauss, 1967), in which common factors are sought from the data, extracted from it and grouped under similar concepts to form categories, was borrowed to be used in this study. This way the categorisation of the data reflects the things that rose from the data but the downside is that it does not directly reflect categorisation used in any previous translation process research project. However, creativity of the translation process was studied according to categorisation borrowed and adapted from Bayer-Hohenwarther's study presented in section 3.

During the transcription of the verbal data, it was soon realised that the TAP concentrated on translation problems, i.e. difficulties to understand parts of the source text and/or render it into target language. In fact, the majority of clauses in the protocol suggested some hesitation or uncertainty towards either the source text or the produced translation. This suggests that thought processes spoken out loud during this particular translation process were focused on the obstacles, not on the parts of the translation process, in which the translation was quite effortless. This is in line with Ericsson and Simons' (1984: 15) argument that if a process has become automated, it can be less accessible for verbalisation as well as with the monitor model presented by Tirkkonen-Condit (2005: 408).

As mentioned earlier, problem analysis is a central part of both translation process and product studies. According to previous studies, the most competent translators come across and process a considerably larger number of problems than less competent translators (Tirkkonen-Condit, 1987; Gerloff, 1988). The test subject of this study can be regarded as a semi-professional translator at the time of the translation process. As a fifth-year translation student, her translation process cannot be regarded as carefree and ignorant to potential problems as novice's or as highly routine as professional's. According to Jääskeläinen (1999: 242), semi-professionals spend a great deal of time and effort on the translation task because their training has sensitised them to potential problems. Succeeding in a translation task requires high sensitivity to potential problems, which in addition to the time invested in the task is also reflected in the relatively high number of dictionary consultations (Jääskeläinen 1999: 133).

This particular data included various the types of translation problems, e.g. lexical, syntactic, culture-specific, creativity-demanding, the respective amounts of which will be presented and discussed in subsections 5.2, 5.3 and 5.4 but first the identification of these problems will be discussed further in subsection 5.1.

5.1 Problem identification from the TAP

Based on Jääskeläinen's (1999) research, during the problem identification the data was divided into marked and unmarked processing, unmarked referring to the parts of the TAP where the translator is reading the source text aloud or producing fluent or almost fluent translation without any explicit impressions of hesitation or doubt. Almost fluent translation refers here to the parts of the process in which the translator stops to think about something briefly but does not verbally or with paralingual indicators express what is causing her to pause. Even though these pauses could have been studied to reveal something of the process, they were left outside the scope of this study.

Instead, the TAP data was scrutinized in detail to seek and find all the clauses, words and phrases that posed evident burden on the translator due to being difficult to render into the target language, in this case, Finnish, or to be understood in the first place. The parts of the TAP suggesting translation problems were indicated by the following factors that are adapted from Krings' (1986: 121) study to suit this research project.

1. Subject's explicit and implicit problem identification.
2. Using reference material.
3. Paralingual indicators.

All these factors were common in the TAP, and could be often seen used simultaneously with one another like in this excerpt from the TAP:

”Ähh, apua, mitä tarkoitt... mitä, patiently, mulla on ihan sana hukassa, eli katson, kärsivällinen... ihan hölmöö, kun tietää, mitä joku sana tarkoittaa, mut sit on pakko kattoo kuitenkin sanakirjasta, kun unohtaa sen yhtäkkiä. Elikkä ikääntymässä kärsivällisesti. Se on ihan hauska sanottu.”

In the example, the bolded parts indicate translation problem based on the three factors mentioned above. *Ääh* is a paralingual marker of frustration, followed by implicit problem identification *apua [help]* and explicit problem identification *mitä tarkoitt... mitä, patiently, mulla on ihan sana hukassa*, after which the translator says she will use a dictionary as a reference material, *pakko kattoo kuitenkin sanakirjasta*. Other factors according to Krings (1986: 121) include:

4. Producing competing tentative translation variants.
5. Negative evaluation of the target text.

And two additional factors were also added from Jääskeläinen's study (1999: 166):

6. Repetition of source text and target text items.
7. Leaving gaps or alternative variants in the translation manuscript.

The following excerpt from the TAP data portraying several translation problems shows also multiple factors indicating translation problems, including the four mentioned above.

“In the **procession**, mitä sanakirja antaa, **procession**... Kulkue, saatto, paraati... Hmm, **vähä hassulta kuulostaa, voisko sen laittaa vaan, että väkijoukko?** Katotaas, mitä tää Oxford English sanoo tähän **procession**... Elikkä, joo siitä tulee tuo paraati, **mut voisko sen laittaa vaan että jono**, must sen voi laittaa, **jono**, voiko laittaa, että kulkue jos ne on menossa laivaan. Ehkä mä laitan kulkueen mukana vai voiko sanoa jonon jatkona. Nyt tulee tää hankaluus, koska kuulostaaks se liian jotenkin nykyaikaselta, jos laittaa, että jonon jatkona. No en mä tiedä, mä laitan. Öööh, hetkinen. Mä laitan, että **kuten satojen satojen muidenkin, kuten satojen muidenkin**, jotka ikääntyivät **jonon jatkona**, hänenkin ikääntyivät kärsivällisesti **jonon jatkona, emmä tiedä, tuo jonon jatkona on jotenkin hassu. No antaa olla. Sen voi sitten myöhemmin miettiä uudestaan.** Hänenkin täytyi odottaa. Tekis mieli laittaa malttia, mutta en mä viitti niin paljoo tätä muokata.”

In addition to factors evident also in the excerpt from the TAP presented earlier in this section, this example indicates translation problems also in producing competing tentative

translation variants (*mut voisko sen laittaa vaan että jono*), negative evaluation of the target text (*tuojonon jatkona on jotenkin hassu*), repetition of target text items (e.g. *kuten satojen satojen muidenkin, kuten satojen muidenkin*), and leaving alternative variants in the target text (*No antaa olla. Sen voi sitten myöhemmin miettiä uudestaan*).

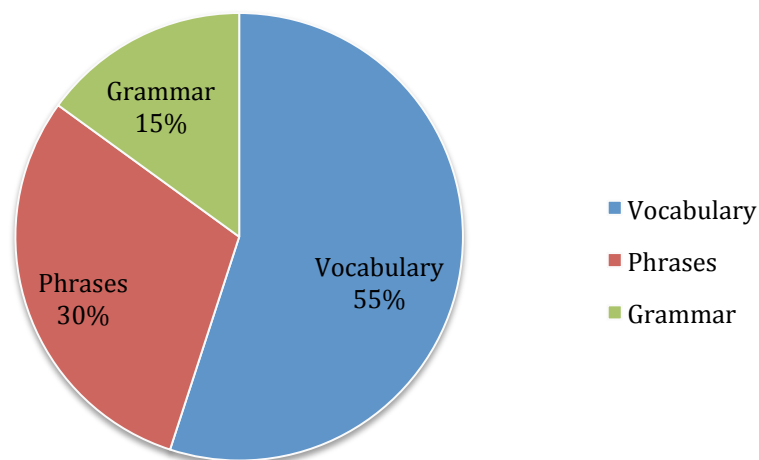
All the excerpts that included factors that indicated translation problems were separated from the rest of the TAP and analysed further to find out the types of translation problems and their respective percentages in the data. The categorisation and analysis of the findings will be presented in subsection 5.2.

5.2 Categorisation and analysis of the translation problems

The translation problems were identified from the TAP data based on the factors presented in the previous subsection 5.1. Then the translation problems were separated from the TAP, and categorised based on the kind of translation problems they represented, and finally the categories were re-categorised into more detailed groups of translation problems to provide more thorough information on the kind of translation problems this particular translation process included.

The total number of translation problems identified from the data was 521. The main three categories into which these problems were divided are translation problems with (i) Vocabulary, (ii) Phrases, and (iii) Grammar, the respective amounts of which are presented in Chart 1. As the names of these categories suggest, there were three main types of obstacles the translator faced during the translation process: those relating Vocabulary (i), whether it be difficulty in understanding the meaning of a certain word, or finding the right equivalent among two or more synonymous, seemingly synonymous, or homonymous variants; those relating to Phrases (ii) that consisted mostly of problems in producing idiomatic translations, translating idioms and colloquial language, and those relating to Grammar (iii) that had to do with problems with finding the correct and adequate way of using personal pronouns and inflections, tense and word order. Several examples of each category will be given in the subsections 5.2.1–5.2.3.

Chart 1. Translation problem categories and the percentages of cases in each category (N=521)

The categories are based on the findings from the data. However, it must be stated that the categorisation is open to interpretation, and there may be some overlapping between the categories. For example, when the translator first stated she wanted to check the dictionary to find out if there was a synonym for the variant she had come up with on her own and after finding an alternative variant started to ponder which word would fit the context better, the case was categorised in the Vocabulary category, not in the Phrases category, based on the first translation problem she faced.

The 521 cases of translation problems will be analysed and examples will be given in the following subsections. In addition to the categories that rose from the data, the items in categories (i) and (ii) will be also analysed with regard to their translational creativity based on Bayer-Hohenwarter's categorisation. These categories are: Fluency, Flexibility, and Novelty, as discussed in section 3.

The translated text was also proofread as a part of this study and some findings from the proofreading process are presented in subsection 5.3. The proofread translation is attached to this thesis (see: APPENDIX 1). It is there that the reader can assess the quality of the translation, and evaluate whether the decisions the translator made and the strategy, which she followed, lead to a successful translation. These aspects are not discussed in the analysis, because as the author of this thesis, the translator can be viewed as biased to pass any judgements on the end result.

The examples numbered 1–53 presented in the following subsections are direct quotes from the TAP. The examples are formatted to point out more clearly what aspects of the excerpt are relevant to the analysis in each case. The three dots signal pauses in the verbalisation. The lengths of pauses were not measured during the transcription. Italics are used to signal parts of the source texts uttered out loud and the possible variants for their Finnish translations. Bold font is used to specify the parts of the example that are particularly relevant to the category in question. After each set of examples, some aspects of them are pointed out in writing as well.

5.2.1 Vocabulary-related translation problems

It has been estimated that half of the time in a translation process is spent in vocabulary-related information search and assessment (Varantola 2002: 215). That can be seen also in the amount of vocabulary-related translation problems, 287, most of which the translator used translation tools to solve.

It is believed that the skilled use of the tools of the trade is a sign of professionalism in the field of translation, rather than sign of embarrassing gap in a professional translator's knowledge. However, the tools the translator chooses to use vary. In Jääskeläinen's study (1999: 129), non-professional translators relied mostly on bilingual general dictionaries during the translation process and resorted to monolingual dictionaries only after the bilingual ones were of no use in solving the translation problem. This resembles the method used by the semi-professional translator in this study as well.

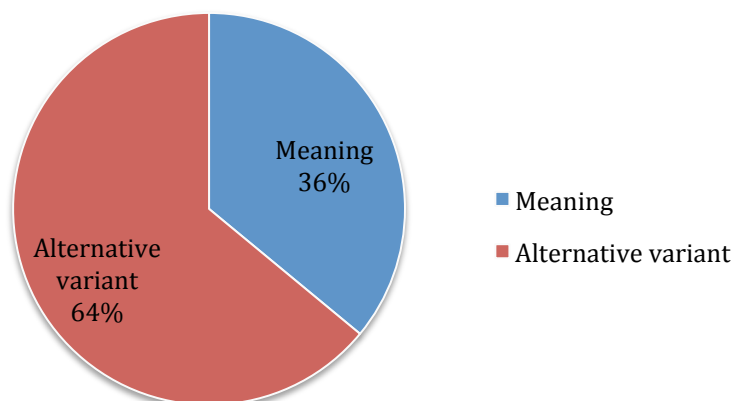
However, the differences between the settings of previous experiments compared to this one should be considered. According to Jääskeläinen (1999: 145), participation in a think-aloud experiment can be seen as face threatening for a professional translator as one has to expose a part of their identity, although the professional side of it, to outside observation. In addition, the fact that their behaviour is analysed by a researcher may affect their behaviour during the translation process (Jääskeläinen 1999: 147), and they may to some extent, and more or less unconsciously manipulate their behaviour to please the researcher (Jääskeläinen 1999: 150). One of the benefits of this particular TAP experiment is that as

the translator and researcher were the same person, the translator did not feel she had to impress anyone by using the tools of trade, e.g. monolingual dictionaries, that she knew that would convey a more professional picture of herself as a translator, and she could use the tools she was used to using and found suitable for her translation strategy. The chosen strategy can also be linked to the text type in question, i.e. literary text, and the length of the text.

Jääskeläinen (1999: 132) also points out the role of dictionaries as professional tools and the professional sensitivity to potential problems. Professionals seem to trust their own judgement more than what the dictionary say and regard the translation tools as something that either will or will not help them along the process (Jääskeläinen 1999: 136). In the analysis of the present data, there were many cases in which the translator resorted to translation tools but decided to use her own original idea instead. That can be regarded as sign of creativity and will be discussed further later in the analysis in subsection 5.3.

In the studied TAP, there were altogether 287 cases, in which vocabulary posed difficulties to the translator. That is 55% of all translation problems in this study. The problem types and their respective percentages in the data are presented in Chart 2. In the following two subsections these vocabulary-related problems will be analysed in further detail depending on whether they were problems with the meaning of the word (subsection 5.2.1.1) or problems with coming up with a suitable alternative variant (subsection 5.2.1.2).

Chart 2. Vocabulary-related translation problems and their respective percentages of all vocabulary-related data (n=287)

5.2.1.1 What was that again?

36% (n=104) of translation problems in Vocabulary category were caused by words in the source text the meaning of which the translator did not know or did not remember, or cases in which the translator was lost for words, so to speak, and despite fully understanding the meaning of the source text, could not come up with any kind of equivalent in the target language before resorting to dictionaries or other sources.

The most used translation tools during the translation process were: electronic MOT English-Finnish-English dictionary and electronic Oxford English Dictionary. Both of them are licenced, commercial products that the translator accessed through the online service of University of Eastern Finland's Nelli Portal for Electronic Resources. In addition, in some odd cases, Google search engine was used to look for the meaning of expressions that remained unclear even after mono- and bilingual dictionary searches.

In most cases, the translator's technique was to first look up the unfamiliar word or expression from a bilingual dictionary; if it offered none satisfactory alternatives, the word was searched from other sources mentioned in the previous paragraph. As a semi-professional, the translator expressed educated assessment of the equivalents the bilingual dictionary suggested, and bilingual dictionaries as such served two purposes that were also mentioned in Jääskeläinen's study (1999: 200): to check the meaning of unfamiliar words and to find inspiration in search for equivalents. Examples of the latter will be presented and analysed in subsection 5.2.1.2.

From the TAP, it could be interpreted that the bilingual dictionary was used in 94% of the 104 cases in which the translator did not know or remember the meaning of the word. Other tools, with or without checking the expression also from the bilingual dictionary, were used in 13% of the cases.

As the meaning of the word was mostly unknown or forgotten, in only 14% of these cases the translator had a hunch of a possible translation, due to the context or vague memory of the meaning, but she was so hesitant that wanted to check whether no not this hunch would prove to be accurate. For example:

1. “**Onks se yams niinku jamssi? Onks sellanen vilja? Katotaas täältä sanakirjasta, yams, jamssi, joo, tän mukaan jamssi on sama ku sweet potato...** Oho, enpäs tiennytkään, pitäskö sit laittaa niinku *bataatti* vai, no ei, *jamssia*.”

In example 1, the translator has a clear hunch of the meaning of the word *yams, jamssi* but she wants to be sure. In fact, she finds that the dictionary also suggests *sweet potato* as a possible variant. That word she would have rendered into Finnish as *bataatti* but decides to go with the first variant and her own hunch, *jamssi*, at the end. The cases, where the translator was certain of at least one meaning for the word, but wanted to check the dictionary for a better equivalent than the one that came to her mind will be presented in subsection 5.2.1.2.

As for the 104 expressions in this category, in 46% of the cases the translator accepted one of the dictionary translations without expressing much or any hesitation. For example:

2. ”*Frayed, katotaas mitä tää sanoo tää MOTti... Frayed, rispaantunut on hyvä. Rispaantuneita kengännauhojaan...*”
3. ”Hän *clung tightly, clung mitä tää sanoo tää sanakirja cling, tarrautui, tarrautui tiiviisti äitinsä puseroon...*”
4. ”Mitäs *shuffled, mitä shuffle, katotaas mitä tää sanakirja sanoo, ihmiset laahustivat, laahustivat...*”

In examples 2–4 above, the translator cannot come up with a possible translation to the words *frayed, clung, and shuffle* and without trying to think of a possible variant, she checks the bilingual dictionary and among the possible variants without much contemplation that would have been indicated by factors listed in subsection 5.1 picks a variant that she accepts to fit the context (i.e. *frayed – rispaantunut, clung – tarrautui, shuffle – laahustivat*).

However, 42% of the 104 cases involved decision-making between two or more variants found from the dictionary. For example:

5. “*Nudging against the land...* Mitä sanakirja sanoo **nudge, nyökätä, työntö...** **Hmm, nudge, töytäistä.** *Nudging up against, nojata, niinku se niinko vyöryy päin sitä rantaa, niin ei se oikein käy se nojaaminen. Töytäisemässä ...*”

6. ”*Apprehension*, mitä sanakirja tähän sanoo, **apprehension, huoli, pelko, levottomuus...** **Mut voiko sanoa vilpitöntä levottomuutta?** ...*vilpitöntä huolta hänen äänessään...*”

7. ”*Laiva lurched forward and backward, lurched*, katotaas mitä tää sanoo tää sanakirja... **Lurch, kallistui, nytkähti, keinahdi, ehkä nytkähtää.** *Laiva nytkähti eteenpäin, sitten taaksepäin ja sitten taas eteenpäin kohti, kohti Englantia.*”

The above examples 5–7 represent cases in which after checking the meaning of the word from the dictionary, the translator ponders between variants from the dictionary. In example 5, the translator signals hesitation by a paralingual marker (*mmm*), in example 6 she explicitly questions the translation variant (*Mut voiko sanoa vilpitöntä levottomuutta*), and in example 7, she explicitly expresses doubt by the use of *maybe* (*ehkä nytkähtää*). These cases resemble quite a lot the cases presented in the following subsection 5.2.1.2 in which the translation problems have to do with finding an alternative variant, but differ in that in the examples above the translator had not come up with a possible variant before checking the dictionary or other source.

In the rest of the cases, that account for 12% of the 104 cases, the alternatives offered by the dictionaries and other sources were disregarded by the translator and substituted with something else altogether. For example:

8. “*Then scraped back his chair*, mikä *scrape*, mitä sanoo sanakirja tähän, *scrape, naarmuttaa*, niin mä mietin... *Scrape back his chair and stood up...* No niinku veti tuolin... veti tuoliaan taaksepäin, **ääh... scrape, naarmuttaa... ehkä mä laitän vaan, että veti tuoliaan taaksepäin.**”

9. ”*Trapped Calvin in the warmth between her breasts*, mitä tuo sanoo sanakirja, *trap*, **hmmm... jäädä loukkuun, juuttua... Hän sulki... Eiks voi sanoa sulki? Hän sulki Calvinin lämpimään rintojensa väliin.”**

10. ”*Her nose vaguely prominent, hänen nenänsä vähän prominent, katotaas mitä tää sanoo tää sanakirja, prominent, ulkoneva... Mä laitan pysty.*”

Examples 8–10 can be seen to indicate translational creativity that will be discussed further in subsection 5.2. In example 8, the translator abandons the literal translation of *scrape, naarmuttaa*, to better describe what the person is actually doing with the chair, i.e. *veti tuoliaan taaksepäin*. However, hesitation is shown by paralingual marker (*ääh*), and explicit expression of doubt (*ehkä*). In example 9, the translator chooses to use the variant *sulki* instead of *juuttua* that is more idiomatic translation, regarding the context. In this example, hesitation is shown by paralingual sign (*mmm*), and explicit expression of doubt (*Eiks voi sanoo sulki*). In example 10, the translator checks the meaning of the word *prominent (ulkoneva)*, but without much hesitation decides to translate it as *pysty*.

5.2.1.2. *A better equivalent*

As discussed in section 3, Tabakowska (2000: 82) describes translating literature as a similar choice between possible expressions that a language learner has to go through when completing a fill in the slots exercise. Often in a language test, the filling in the slots can be tricky, because despite of meaning roughly the same thing, the sentences in source text and target text are never exactly synonymous (Tabakowska 2000: 84). Even though consisting valid remarks of the nature of translation, this analogy can suggest that there is only a single or few correct ways to translate a certain expression. That is often not the case, but choosing between variants is indeed tricky due to different associations and connotations of superficially synonymous words (Schogt 1988, 101).

In 183 cases from the data, i.e. 64% of vocabulary-related translation problems, the translator either knew at least one possible meaning for the word but wanted to check sources like bilingual dictionary for other variants or contemplated between two or more variants without consulting any translation tools, or had altogether different meaning in mind before consulting dictionaries because the expression in the source text was a homonym.

In 57% of the 183 cases, an alternative translation was sought for from dictionaries or other sources, in rest of the cases the translator pondered between possible variants she had come

up by herself. In 22% of the cases where tools were used, the alternative variants provided by the used sources were disregarded, and the translator chose to use her original idea instead. Few examples of these cases are:

11. “*Noise of the day*, **päivän äänet**, pitäskö laittaa joku muu kuin *noise, melu*, katotaas mitä muit synonyymeit ois täällä sanakirjassa. *Noise...* elikkäs elikkäs, *ääni, melu, meteli, hälinä, suhina...* **Ehkä mä laitan vaan, että ääni...** miten *päivän äänet...*”

12. ”*Hän ei kyennyt salaamaan sitä Millieltä, she was unable to disguise it...* Mitäs muita merkityksiä on täällä sanakirjassa... *piilottaa, salaamaan, naamioimaan, salaamaan, peittämään...* **Ehkä salaamaan on ihan hyvä.**”

13. ”*Mutta Leila ei ollut vielä come to terms, hyväksyä...* Katotaas mitä tää sanoo, *oppia elämään jonkun kanssa, oppia hyväksymään, Leila ei ollut vielä oppinut hyväksymään...* *Come to terms with the irrationality of expecting...*”

In the above examples 11–13, the translator has an idea on how to translate a certain word or expression, i.e. *noise, disguise* and *come to terms with*, but she decides to check the dictionary anyway for other possible variants. On each occasion, she finds other possible variants but decides to settle for her original idea, i.e. *äänet, salaamaan*, and *[oppinut] hyväksymään*. However, in examples 11 and 12, there is an explicit sign of hesitation (*ehkä*).

In rest of the cases, the dictionary provided ready answers and gave more information to support decision-making by providing the translator with a translation that she accepted rather than using the expressions that had come to her mind first. For example:

14. ”**Tekosyystä puhua jollekin...** *Excuse, onks se tekosyy vai mikä se on, katotaas, excuse, puolustus, selitys, tekosyy, veruke, voisko olla verukkeesta?* Se kuulostas vähän vanhahtavammalta, *verukkeesta, tyytyväisenä verukkeesta puhua jollekin.*”

15. ”*Joka, which was flapping in the breeze*, miten se sanotaan, **heilui, flap**, mitä toi sanakirja sanoo, **flap, lepatti, kyllä, joka lepatti tuulessa.**”

16. ”...*ja alkoi drain kuivattaa*... Mitäs tää sanakirja sanoo tähän, *drain, valuttaa, juoksuttaa, kuivua, näännyttää, drain, tyhjentää*... Ois ehkä hauska laittaa joku muu ku *tyhjentää*... Hmmm... *valutti värit taivaalta, mä laitan tyhjentää, vaik se on kyl tylsä. Ja alkoi tyhjentää taivasta väreistä. Vai värejä taivaasta, eiku taivasta väreistä.*”

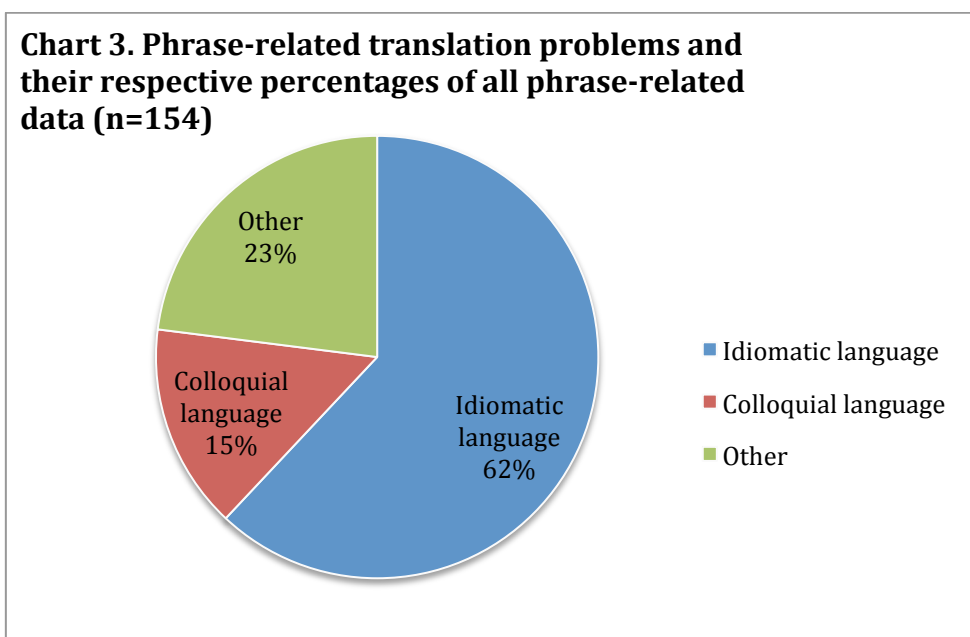
In example 14, the translator abandons her original idea (*excuse, tekosyystä*) after finding another variant (*verukkeesta*) from the dictionary that she regards more archaic and thus more suitable for the story, dating back to the 1950s. In example 15, she accepts the more collocational dictionary variant (*flap, lepatti*) without any reasoning or hesitation. In example 16, the translator does not like her original idea (*drain, kuivattaa*), and considers also the dictionary variant (*tyhjentää, empty*) boring, but decides to use it anyway. Hesitation in this example is shown by paralingual markers (*mmm*), and explicit verbal signs of hesitation (*Ois ehkä hauska laittaa joku muu ku tyhjentää*).

5.2.2 Phrase-related translation problems

In this category, the translation problems are related to collocations of the target language, translating idioms and translating unidiomatic expressions as idioms of the target language, rendering colloquialisms of quotes into Finnish, and dealing with translating culture specific realias, among other things. While many cases in the Vocabulary category also dealt with collocations and idiomatic expressions, here the translator more explicitly pondered whether it was more common and “idiomatic” to use either this or that word with this word in this context. Various examples will be presented in the following subsections.

The Phrases category consists of altogether 154 cases of translation problems, forming 30% of all translation problems. These cases were analysed further and some common characteristics were found in 95 of them. These cases representing 62% of all Phrase-related translation problems in the data are linked to idiomatic usage of language, including collocation and idioms as will be discussed in subsection 5.2.2.1 The rest of the cases were related to colloquial language, discussed in subsection 5.2.2.2, and various types of other translation problems with e.g. culture specific realias and leaving out something from the

translation, discussed in subsection 5.2.2.3. The respective amounts of problem-types are presented in chart 3.

5.2.2.1 Do these belong together?

To fully know a language, it is not enough to know the meaning(s) of the words, but also to know what their typical collocations, i.e. words occurring together, are (Yule 1996: 123). Saying this, collocations could be considered to be more of a translation problem in inverse translation into translator's non-native tongue. However, in the data there were 61 cases in which the translator contemplated which words usually occur together and form collocations in her native language. These were cases in which linguistic sensitivity was required from the translator in order to avoid the interference of the source language. The analysed cases suggest that the interference of the source language causes the translator to doubt her linguistic sensitivity in her mother tongue, particularly, as many of the cases appeared to be the kind that would not cause any problems or hesitation, if a person was writing an own text in her native tongue. Here is one example:

17. "...*pöydän ääressä, onko se ääressä... pöydän luona, stood by the table, pöydän ääressä...*"

In example 17, the translator ponders the best way to render seemingly simple word into Finnish. She ends up using *ääressä* instead of *luona* because it can be regarded a more natural collocate for the word *pöytä*. As in example 17, in 34% of the cases in which the translator pondered the collocations of the target language, she ended up using the first expression that came to her mind.

As it was already mentioned, difficulty to find the right collocates can be due to interference of the literal translation of the word, and that was the case in 29% of the translation problems with target text collocations. For example:

18. "...*hylättyä katsetta, hylättyä katsetta, voiko olla hylätty katse, abandoned stare, tuijotus*, äh, antaa olla *katse*..."

19. "*Millie vältteli ystävänsä katsetta, avoided her friend's eyes, katsetta enemmän kuin silmiä*..."

20. "*Leila veti...* sanotaanko, että veti *läheemmäs itseään* suomeksi, kyllä varmaankin, eli *Leila veti poikavauvan läheemmäs itseään, vai onkohan se sitten läheemmäs vartaloaan, koska tämä on closer to her body*. Pitäskö laittaa vaan pelästään, että *läheemmäksi*. Mä laitan pelkästään, että *läheemmäksi*."

21. "...*unburdened minds, burdened, hetkinen tää ois niinko, et joku painaa mieltä, kevyin mielin, unburdened, burdened, taakka, kevyillä mielin, kevyin mielin*, mä laitan *kevyin mielin, raskain, ei-raskain kuulostaa vähän hölmöltä*..."

In examples 18 and 19, the translator ends up using *katsetta* even though she ponders the literal translation of the words from the source text *eyes* and *stare* that would not make as good collocations considering the context. In example 20, the translator thinks of using literal translation of *closer to her body*, i.e. *läheemmäs vartaloaan* but abandons the idea and decides to use expressions *läheemmäksi* or *läheemmäs itseään* instead, the latter one consisting of more natural collocates in Finnish-language. In example 21, the translator utters a possible variant *ei-raskain* that is a more literal translation of *unburdened* than *kevyillä*, which she decides to use at the end, but is not typically used in Finnish-language and certainly would not be a collocate for the word next to it.

There was also the case of *sucked his teeth*, which was repeated several times in the source text. On every occasion, the translator pondered can it be translated literally as *imeskeli hampaitaan*. For example:

22. “*Bradeth imeskeli jälleen hampaitaan, puhutaaks suomeks, et imeskelee hampaitaan. Jotenkin tää toistuu jatkuvasti, mut mitenköhän hyvin se suomeksi käy, imeskellä hampaitaan... imeskeli, imeskeli hampaitaan, no kyl se nyt ainakin tääl Googlessa jonkin verran osumia tulee, olkoon nyt miten on, ei mun mielest suomeks niin yleinen ole, mut antaa olla.*”

However, it was not until during the data transcription process that the translator realised that *maisteli hampaitaan* or *maiskutteli hampaitaan* would be better translations in terms of words occurring more frequently together. These problems were corrected in the proofreading process of the translation, which will be discussed and analysed further in subsection 5.4.

In addition to collocations of the source target, also other aspects of idiomatic language use caused problems to the translator. Idioms, whether it was finding similar idiom in the target language or pondering whether a phrase from the source text can be translated as an idiom even though the source language phrase is not an idiom. An in-depth analysis of identifying idioms and their translation process is beyond the scope of this study, but some interesting cases can still be presented here as examples of Phrase-related translation problems.

34 translation problems analysed separately from collocation-related problems suggested that the translator was making a conscious effort to solve a translation problem related to idioms. The effort was regarded conscious as in all of these cases the translator explicitly signalled she was dealing with an idiom-related problem. In these cases, almost as often as the translator struggled to render idioms of the source language into target language, she pondered whether an expression that is not an idiom in the source text could be translated as such in the target language.

In 19% of the 34 cases in this category, there was an idiom in the source text that was not translated as an idiom of the source language, and in 36% of the cases, the translator

contemplated whether she could translate a non-idiomatic expression with an idiom. For example:

23. "...especially for the journey, *matkaa varten erityisesti*, ei voi sanoa *erityisesti*, vaan *matkaa varten especially, varta vasten, varta vasten*, joo... *jonka hän oli ostanut varta vasten matkaa varten...* *Matkaa varten, voisko laittaa vaan varta vasten vaikka se ois idiomi, varta vasten tälle matkalle, joo.*"

24. "She wanted to be sure... *Hän halusi*, mun tekis mieli laittaa, *pelata varman päälle, halusi olla varma, mä laitan, että pelata varman päälle. Hmmm... Joo, ehkä se on ihan ok. Mietin vaan, että onko se idiomaattista tai onko se oikein käyttää idiomeja tekstissä siinä kohtaa, missä ei oo idiomii varsinaisesti? Noh, minä käytän.*"

In examples 23 and 24, the translator explicitly ponders whether it is *ok* to use an idiom of the target language in places where there is no actual idiom in the source text. In the examples, she decides, after some hesitation, to do so and translates *especially* as *varta vasten* and *be sure* as *pelata varman päälle*.

In 45% of the cases, where the translator explicitly identified the problem as an idiom-related one, there was an idiom in the source text and it was translated as an idiom of the target language. For example:

25. "...ached with desire, *hänen kasvonsa särkivät halusta... paloivat halusta, palaa halusta...* Ei kyl, **hänen kasvonsa paloivat halusta, parempi laittaa paloivat, idiomaattisempi...** *paloivat halusta nukkua.*"

26. "...mutta back of her mind... Mikäs se nyt on, *back of her mind, mind mieli, back of her mind...* ehkä se on syvällä *sisimmässään* on idiomaattinen mutta *syvällä sisimmässään Leila tunsi, Leila tiesi...*"

In examples 25 and 26, the translator ponders the literal translator for the idioms signified in bold by translating *ache* as *särki* and *mind* as *mieli* but then after some contemplating, signalled by explicit verbal indicators (*ei kyl, ehkä se on*) found the equivalent idioms *palaa halusta* and *syvällä sisimmässään* to be used in the translation.

5.2.2.2 *Hei tyyppi!*

In literature translated into Finnish, colloquial language and slang have been used from the beginning of the 20th century, first mainly in novels targeted to young adults, and also in those that depict harsh realities. However, excluding translated novels known for their extensive use of slang, like Pentti Saarikoski's translation of J.D. Salinger's *Catcher in the Rye* in 1961, the means of rendering colloquial language into the translation have been and still are quite subtle and focused on the usage of more colloquial variants of personal pronouns, and using random words of widely used spoken language (e.g. *tykätä* instead of *pitää*) (Tiittula and Nuolijärvi 2007: 400).

The source text for the translation process studied here included direct quotes of dialogue that caused problems to the translator. Even though the quotes mimicked West Indian dialect to some extent, the problems were not so much problems of grasping the meaning of the utterance, but more of how to render the colloquialisms in the source text, or if that should be done at all.

According to Lappalainen (2002: 196), using colloquial language, dialect or slang in written text can have several functions, for example, it can underline the identity of the speaker or address the reader, it can also be used to enliven the text and strengthen collective identities. It is the translator's task to choose the linguistic ways of the target language that could be used to create an illusion of authentic speech and perhaps stress some aspects of the speaker's personality.

The number of translation problems caused by colloquial language is 24. Even though the amount is not very great (only 5% of all translation problems), the cases offer quite good insight into the problems of translating dialogue. For example, when someone was addressed directly, e.g. as *man*, the translator was faced with a problem.

27. "Come nuh **man**, kuka haluaa ostaa minulta pähkinän? **Mites tää nyt sitten laitetaan, nyt täytyy keksiä joku keino ja ehkä pitäytyä siinä myös myöhemmin...** Come nuh, man... Hei, mikä vois olla sellanen vanhahtava... Come nuh, man, se on vähän semmonen, come on, ei nyt epätoivoinen, mut sellanen suostutteleva tavallaan. Mut se man... Come on, now... Hei, come on, vitsi, kun sitäkin käytetään suomeks ja mä en nyt keksi mitään, mitä vois

suomenkielellä sanoa jotain tollast vastaavaa. Oisko että, *miten olisi nyt, kuka ostaisi pähkinän...* Tekis mieli laittaa englanniks tää tähän. **Mä laitan vaan, et kuka ostaa minulta pähkinän.** Oiskohan se outoa, jos laittais, *come nuh...* Jotenkin se tuntuu niin oudolta kääntää sitä... **Mä jätän ton nyt tolleen toistaseks, noin kun se nyt tos oli.”**

28. “*Man, you sleeping or what? Hei, nukutko vai mitä, hän kysyi kääntämättä päätään, vai pitäskö laittaa tohon tyyppi, hei tyyppi, nukutko vai mitä?*”

In example 27, which represents the first time the translator came across a colloquialism in the translation process, she says that she has to think of a way to translate these kinds of colloquialisms and stick with it throughout the translation process. The case and the following example 28 represent the rendering of a simple word *man* into Finnish. In example 27, after a lot hesitation and consideration, the translator decides to leave it out and in in example 28 to translate it as *tyyppi*, which is a more colloquial word (i.e. *guy*) than the one in the source text.

From the TAP and the produced translation it can be seen that the method the translator settled for was to mostly leave out and tone down the colloquialisms rather than to try to render them into the target language by using slang or dialect of the target language. This is in line with the strategy mostly used by translators today, as discussed earlier in this subsection. Later (example 29), it was stated that some elements of colloquialism are simply lost in translation because of the translator’s unwillingness to use dialect to signal colloquialism.

29. “*How you think he going feel...Mitä luulet, miltä luulet, miltä luulet hänestä tuntuvan, jos hän joutuu sen tekemään, miltä luulet hänestä tuntuvan, jos hän joutuu sen tekemään. Nää on kyl hankalia nää sitaatit, kun ei oikein tiedä, et miten sitä puhekielistäis, koska näistäkin puuttuu nää olla-verbit, näis karibian, mut en mä näihin mitään murrettakaan halua laittaa, mut ei voi minkään, se on nyt lost in translation.”*

However, it is evident that the lack of colloquialisms in the target text bothered the translator as she mentions seven times in the TAP that she would like the translation to be

more colloquial, translating these items is difficult, and she is not sure how to do it. In addition to colloquial language use, there were also a few curse words in the dialogue that caused problems to the translator; they will be discussed briefly in the following subsection 5.2.2.3.

5.2.2.3 *This and that*

In addition to the cases discussed previously in this subsection 5.2.2, there were 35 cases that were not related to idiomatic language usage or colloquial language. In 25% of these cases 35 cases, something from the source text was left out from the translation for stylistic reasons, for example:

30. “*Nyökkäsi Michaelille hyvästiksi, final farewell, elikkä viimeinen hyvästi on vähän liian dramaattinen minusta.*”

31. “*Deep black face, syvänmustine kasvoineen, jotka olivat... kasvoineen, kasvoineen a face so old, äh, ei tarvi ehkä toistaa tota face so old, vaan laittaa vaan, että jotka olivat niin vanhat, että näyttivät osittain sulaneen auringossa, sulaneen altistuttuaan auringolle vuosia.*”

The reason to leave out a word in the above examples 30 and 31 can be interpreted to be quite different. In example 30, the translator considers that rendering the word *final* into the translation would make it too dramatic, and therefore decides to leave it out. In example 31, the translator wants to avoid repetition and therefore substitutes the second *face* in the expression *Deep black face, a face so old* with preposition *that* referring to the face (*kasvoineen, jotka olivat*).

There were also a few occasions in which the translator was not sure what the author had meant by a certain expression, and after pondering the possible ways to render it into Finnish, decided to omit the expression. For example:

32. “*Nipistäen, the shallow skin around her breasts, shallow, pinnallinen, mikä se muu voi olla, shallow... Katotaas täältä, shallow skin, matala, shallow skin round her breasts, mikä pinnallinen iho... Hmm... Nipistäen ihoa hänen rintojensa*

ympäriltä... Shallow, mitäköhän se thesaurus sanoo, shallow, superficial, en tiedä kyllä, minkälaista iho on rintojen ympärillä? Kiinteä, ohut, emmä tiedä, mikä se voi olla, antaa olla mä jätän sen määreen siitä pois...”

33. “*Joka, small head pecking out, pecking like that of a bird... Katotaas peck, onks se nokkia, hakata, pecking out... Pecking like that of a bird, katotaas, mitä Oxford sanoo tähän muuta kuin nokkia... Peck... Hetkinen, nyt mä oon ihan sekasin taas, ei täst nyt oo hirveesti apua, katotaas nyt, peck... No millanen pää linnulla on? Pieni pää, joka töröttää, ei törötä... Minkälainen pää linnulla on? Jos mä laitan tähän, et pieni pää niin kuin linnulla, pecking like that of a bird, silmät jotka, his eyes bright eyes and restless, silmät kirkkaat ja rauhattomat.”*

In examples 32 and 33, the translator cannot come up with a way to render the expressions *shallow skin around her breasts* and *pecking like that of a bird* into Finnish even after using translation tools and finally decides to leave out the parts *shallow* and *peck*, after contemplating what kind is the skin around the breasts and what kind is the head of a bird, and showing constant explicit hesitation.

There were also a few culture specific expressions that posed difficulties for the translator. These cases formed 23% of the 34 cases analysed here, and had to do with the time period in which the story unfolds and references to for example cricket, which is not a common sport in Finland. Here are few examples:

34. “*Ennen kuin meidän, ennen meidän Bradmanin stroke, voi jeesus, stroke, lyöntiä, veto, before Bradman stroke... Mikä on toi Bradman stroke vai viittaaks se tohon sen kaveriin, mä katon täältä Googlesta, Bradman... Koskas tää on pelannut sitten? Is the god of cricket, niin tää on joku, joo, niin se on Bradman stroke... lyön... Bradman-tyylistä lyöntiäni, katotaas nytte, tajuanko mä tän...”*

35. “*Hän kylvetti... changed Calvin... kylvetti and changed, pitäskö laittaa puki vai vaihtoi, en tiedä käytettiin tuolla jotain vaippoja... Kai tuolla jotain vaippoja käytettiin... Hän kylvetti ja puki Calvinin.”*

The examples 35 and 36 demonstrate two different kinds of culture specific translation problems and two ways of solving these problems. In example 35, the translator makes an effort to find out what or who is meant by *Bradman* and finds a possible answer *god of cricket*. In example 36, however, the translator does not bother to find out whether nappies were used in West Indies in the 1950s and decides to go around the possible translation of *changed* (as in *changed nappies*) and substitute it with *dressed* (*puki*, in Finnish).

It was assumed before the translation process that due to cultural and temporal distance between the source text the produces translation these kinds of translation problems would be common, and thus the low number of culture specific difficulties was a surprise.

Also curse words caused problems during the translation process. The difficulty was not so much due to understanding the meaning of the word, but with coming up with the most suitable coarse expression to suit the context, bearing in mind the period in time and the culture as well. The curse words make up 17% of the 35 cases analysed here, and include examples such as:

36. “*On, minulla on kaksi... minulla on silmät päässä, samaa ei voi sanoa... for the arse, arse, perse, mulkku kusipää, kusipää, idiootti, samaa ei voi sanoa kusipäästä, joka umpire, joka tuomaro, joka tuomitsi, joka tuomitsi eilisen pelin, puusilmästä, samaa ei voi sanoa puusilmästä, joka tuomitsi eilisen pelin.*”

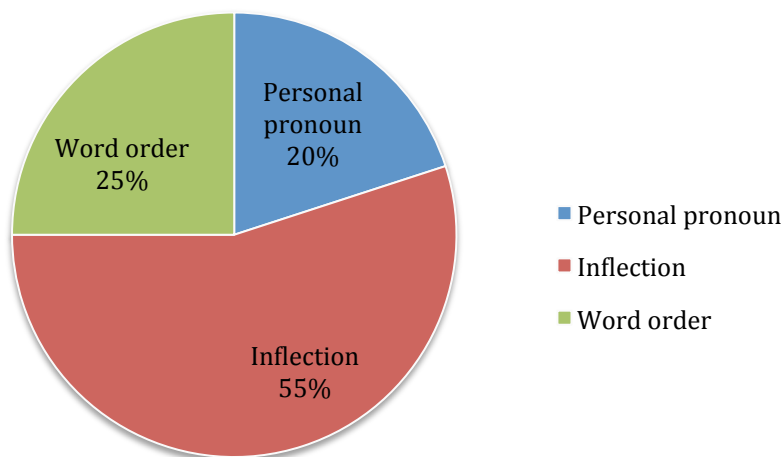
37. “*And Bradeth just the blasted same... Ja Bradeth on ihan samanlainen, piru vie, samanlainen. Mä katon, mitä sanakirja antaa tohon blasted, helkkari, saakeli, kirottu, joo-o, ehkä toi pirusie on ihan hyvä tohon.*”

In example 37, the translator, after contemplating between several insults to be used as the translation of *arse*, settles for *puusilmä*. That is not a very coarse expression but frequently used in Finnish language when a referee of a game is referred to. Also in example 38, the translator thinks of several possible variants to translate *blasted* with and finally decides to use *piru vie*.

5.2.3 Grammar-related translation problems

During the translation process, translation problems with grammar were mostly linked to the differences the languages in question have. The data included problems in the use of personal pronouns, use of prepositions vs. usage of inflections, and other difficulties with the inflected forms of the target language, and word order. There were also few cases in which the translator pondered the tense of the produced translation and usually it was because of the story being told in a multi-layered fashion, going back and forth in time. These four cases were left out from the smaller problem categories formed from the grammar cases but counted in the total number of cases, which is 80 representing 15% of the translation problems in the whole data. The rest of the cases (n=76), were divided further as presented in Chart 4 and analysed briefly in the following subsections. It must be stated, however, that the grammatical problems were interpreted to be less interesting with regard to the translation process of a literary text and the creativity of this process.

Chart 4. Grammar-related translation problems and their respective percentages of all grammar-related data (n=76)

5.2.3.1 *He and she vs. hän*

English and Finnish differ in terms of personal pronouns. Finnish language lacks separate third-person pronouns for both natural genders. This poses difficulties to the translator when several persons are referred to by third-person pronoun in the source text and the

reader is able figure out who is meant by the use of gender-specific personal pronoun. This is not possible in the Finnish language, therefore the translator has to figure out other ways to clarify who is discussed in the text, i.e. to refer to the person as a man or a woman or by his or her name. These kinds of difficulties in translating personal pronouns formed 20% of all cases in the grammar category. For example:

38. “**Täs tulee heti persoonapronominiongelma, elikkä täytyy laittaa, kun täs on *he was hungry and tired*, että, vai pitäskö tuohon laittaa vaan, että *Leila veti*...** Hmm, jos mä laitan tähän ensimmäiseen lauseeseen, että *Leila veti vauvan lähemmäksi itseään* ja sitten vasta seuraavassa laitan ton heti alkuun, että *poika oli nälkäinen ja väsynyt*... Sitten tässä on hän, tähän tulee hassu viittaussuhde, eli mun täytyy laittaa, että, *eikä Leila voinut*... Sit tässä on että, *but she could not feed him here*, tuohon pitää laittaa, *mutta, mutta Leila ei voinut syöttää*, pitäskö laittaa *tätä* vai *häntä, häntä täällä*.”

39. ”***He spoke*...** Hän puhui nopeasti. Nähdään lauantaina sitten, **ehkä tohon pitää laittaa *mies***, koska se on se mies, *mies puhui nopeasti*.”

40. “**Täs on taas tää persoonapronominiongelma, sinä iltana, ennen kuin, ennen kuin Michael oli lähtenyt isoäitinsä talolle, hän oli puhunut lyhyesti vai pitäskö olla *he olivat keskustelleet*, *he had talked briefly*, hän oli, mä laitan, et *he olivat keskustelleet lyhyesti*, vai pitäskö tää laittaa jotenkin, että pelkästään se mies, no ehkä laitan, et *hän oli puhunut lyhyesti* vaikka se, että kuka, ei siitä selvii nyt.**”

The above examples 38–40 all demonstrate the pondering of how to identify who is discussed in the text when it in the original is done by using gender-specific personal pronouns. The problem is solved by referring to the persons by their name, as a baby, as a boy, *poika* (example 38), and as a man, *mies* (example 39). However, in the example 41, the translator contemplates whether it even has to be made explicit, who is discussed, and from the version attached to this thesis (APPENDIX 1) she decided to leave it unclear on some occasions but did not justify her decision any further in the TAP.

5.2.3.2 *Päässä or päästä?*

Another difference between English and Finnish that came up in the TAP is that whereas the grammatical cases are in English expressed by using prepositions they are in Finnish expressed by an inflected form. Also inflected infinitive and participial verb forms of the target language caused problems to the translator. In 55% of the cases in the grammar category, the translator pondered about the right inflection to be used in the translation. In the following examples it can be seen that the problems were caused by the quite subtle differences between the grammatical cases in Finnish. In the examples the words in bold signify the inflected words the translator pondered between, each of them being as correct Finnish rendering of the expression as the other.

41. "...as if trying to convince himself of something. *Michael kuunteli, mietti hetken sitten ja sitten puhui kuin vakuuttaakseen **itsensä jostakin**, vakuuttaakseen **itselleen jotakin**, vakuuttaakseen itsensä, eiku, vakuuttaakseen itselleen jotakin, joo.*"

42. "Onks se niinku *seurata... fell in one step behind*, ehkä *seurasi Millietä askeleen **päästä***, hän *seurasi Millietä askeleen **päässä***, *päästä* vai *askeleen päässä* vai *askeleen päästä*, ehkä *askeleen päässä*, hän *seurasi Millietä askeleen päässä*, *päästä* vai *askeleen päässä* vai *askeleen päästä*, ehkä *askeleen päässä*."

5.2.3.2 *Free or fixed?*

The third grammatical difficulty the translator faced repeatedly had to do with word order, which is more fixed in English than in Finnish, although not totally fixed in either of the languages. Translation difficulties that had to do with word order formed 25% of the cases). There were also cases in which the word order posed problems to reference between clauses. For example:

43. "*Leila hesitated then crouched, naked without child, on the elegant brown suitcase she had bought especially for the journey... kyykistyi alastomana ilman lasta hienostuneen ruskeanahkaisen matkalaukkunsa... joka oli ostettu, minkä hän oli ostanut... especially for the journey, matkaa varten erityisesti, jonka hän oli ostanut varta vasten matkaa varten... Hmmm... nyt mulla on pilkkuongelma...*

koska päälle, niin se viittaussuhde menee pieleen, no mut ihan sama mä laitan sen silti.”

In the above example 43, the translator states that the reference problem is too difficult for her to conquer and she leaves it in the translation. However, all reference problems were solved when the translation was proofread later. Further details on the revisions made during the proofreading will be discussed in subsection 5.4. Problems in the reference between clauses were stated in 21% of the cases analysed here.

The biggest challenge faced by the translator in the word order-related cases was that she was following the word order of the source text too strictly and that resulted the language of the translation to be quite unnatural. For example:

44. “*On the way out to the ship Michael and the suitcase sat the opposite end of the small boat to Leila end the baby. **Matkalla laivaan Michael ja matkalaukku...** Michael istui, Michael istui matkalaukkuineen pienessä veneessä, matkalaukkuineen vastapäätä Leilaa ja vauvaa pienessä veneessä. Onks täs nyt mitään järkee... **matkalla laivaan pienellä veneellä.**”*

45. “*The young woman in front of Leila turned around and began to talk. **Nuori nainen Leilan edessä...** ai hetkinen... **Leilan edessä oleva nuori nainen** vai **nuori nainen Leilan edessä.** **Leilan edessä oleva nuori nainen,** laitetaan silleen. Eiks se oo jotenkin parempi? **kääntyi ympäri ja alkoi puhua.**”*

In the above examples 44 and 45, the translator begins by following the word order of the source text strictly as seen in the bolded parts but soon decides to take a different approach but after doing so shows explicit hesitation towards the outcome (*Onks täs nyt mitään järkee* and *Eiks se oo jotenkin parempi?*) Word order could be also analysed with regard to creativity, but in this study the traits of creativity are sought only from vocabulary and phrase level translation problems.

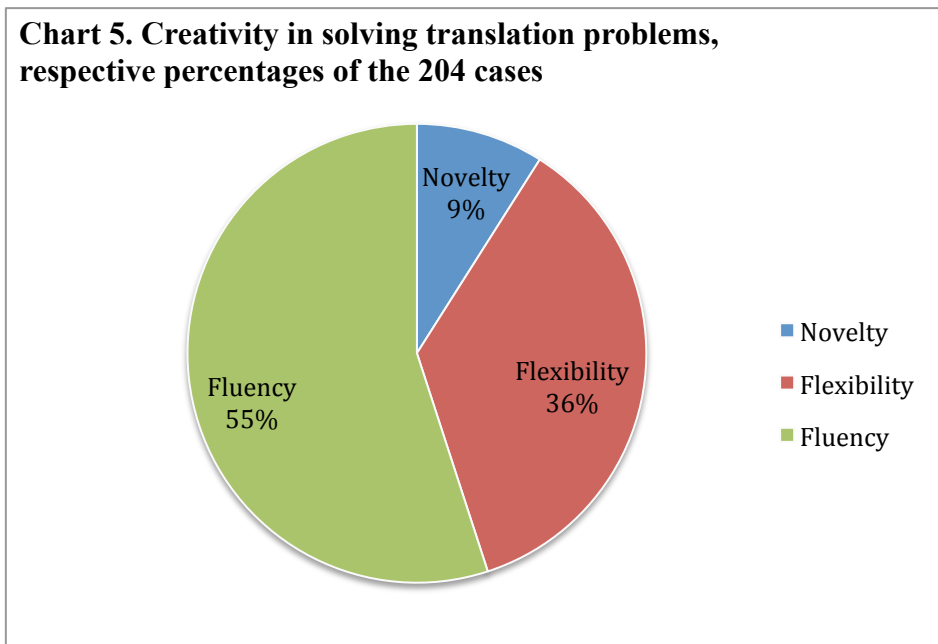
5.3 Creativity of the translation process

For this part, i.e. identifying the elements of creativity in the translation process, the analysis is based on Bayer-Hohenwarter's categorisation presented in the subsection 3.3 of this thesis. Also, the identification of the cases analysed in this section is based on the same categorization. Bayer-Hohenwarter categorised creative procedures mainly under: Fluency, Flexibility, and Novelty, the elements of which were also sought from the translation problems categorised as vocabulary and phrase-related. The criteria was interpreted in the analysis of the data for the present study as follows: (1) Fluency to produce multiple alternative variants or more extensive changes without consulting the dictionary, (2) Flexibility to choose a different variant as opposed to the word-for-word translation with or without dictionary consultation, (3) Novelty to use an own idea instead of the variants suggested by the dictionary. The examples of each will be presented and discussed later in this section 5.3.

Before going into the figures it must be stated, however, that some of the creative processes based on the used categorisation might have been automated during the translation, and not available for verbalisation as discussed earlier in this thesis (e.g. subsection 2.1) and thus not shown in the analysed cases. Example of such case would be a case in which the translator chooses a different variant as opposed to the word-for-word without any hesitation indicated by factors according to which translation problems were identified from the data.

In the analysis of creativity in the translation process, 441 cases previously categorised as translation problems with vocabulary and phrases. Out of these 441 cases, 204 showed signs of translational creativity by the definitions mentioned above. The figure represents 46% of all vocabulary and phrase -related translation problems and 39% of all translation problems the translator faced during the translation process. The respective amounts of the different creative procedures during the process are presented in Chart 5.

Chart 5. Creativity in solving translation problems, respective percentages of the 204 cases

The 204 cases were separated from the data and analysed further. Out of them, 9% were categorised in creativity category Novelty. In these cases, the translator chose to use other variant instead of the ones suggested by the dictionary. The category differed from Flexibility category in that the variant used can still be considered to be a literal translation in the analysis. For example:

46. ”*vimmalla korkealta, vimmakkaasti... Onks se ees sana? Katotaan furiously, mitä tuo sanoo tuo sanakirja, oisko joku synonyymi? Furious, raivoissaan, raivoisa, raivokas, raju, aurinko poltti vimmalla, onks vimmakkaasti sana? Ei tunne ainakaan tämä wordi tätä, mut minäpä kokeilen, mitä sanoo Google, vimmakkaasti, voimakkaasti, vimmalla, no kyllä se on aika monta kertaa kuitenkin.*”

47. ”*Leila fumbled, piteli, katotaas mitä tää sanakirja sanoo, hapuili, kopeloi, kopeloi, ehkä vähän... piteli on ehkä ihan hyvä, piteli rukouskirjaa.*”

In the examples 46 and 47, the translator decides to use her own idea instead of the equivalent suggested by the dictionary. That can be seen as a sign of creativity according to Bayer-Hohenwarter’s categorisation. In example 48, she ponders, if the translation she has come up with for *furious, vimmakkaasti*, is an actual word in the first place and decides to use another inflected form of the word, *vimmalla*, instead. In example 50, the translator regards the dictionary suggestions as unsuitable to the context by signalling it verbally

(*kopeloi, ehkä vähän...*), and decides to use *piteli* instead even though the dictionary did not suggest this variant. However, *piteli* can be considered as a standard verb that is used when someone is holding something and thus it can be questioned if all the cases where by categorization the translator shows novelty in her translation process can be regarded signs of creativity.

The aspect of translational creativity labelled Flexibility was shown in 36% of the cases. The excerpts from the TAP were counted into this category if the decision the translator ended up making, with or without consulting dictionary at some point of the thought process, cannot be considered a word-for-word translation of the word or expression in question. For example:

48. ”Päällään pelkkä löysä, löysä **shift**, mikäs se on? **Leninki**, **shift dress**. Ehkä ei **leninki** kuitenkaan, jos se on ollu nukkumassa, **yöpaita**, mikä on muu ku **yöpaita**... Hmmm... Semmonen *kaunis yöpaita*, mikskä sitä sanotaan, *paituli*, mä laitan *paituli*, ei se nyt **leninki** voi yöllä olla päällä.”

49. ”Sitten naisen ääni **keskeytti hänet**, **disturbed**, onks se **keskeyttää**? Kyllä kai, **disturb**... **Huoh, emmä tiä, keskeyttää, se ois interrupt**, no ei sitä oikein voi sanoa *häiritä, vaivata*, ehkä **keskeyttää** on parempi.”

50. ”Katotaas, mitä tää, **jotain ikävää se on... Tää on niinku syksyinen**. Tarkoittaako tämä nyt syksyä vai jotain poislähtemiseen liittyvää. Katotaas mitä tää Oxford sanoo tästä *autumnista*... Tää vanha merkitys on joku past prime, ehkä mun täytyy laittaa että *alkamassa oli syksyinen, syksyinen tie joka oli kivulias heille molemmille*. **Ehkä se... täs tarkoitetaan, ei nyt syksyä, vaan se lähdön hetki... Synkkä, mä laitan synkkä**, katotaas. *He olivat savuttamassa synkän vaiheen, joka oli kivulias heille molemmille*.”

In examples 48–50, instead of settling for a literal translation the translator decides to use a variant that cannot be regarded as word-for-word translation of the expression. In example 48, the translator assumes that the clothing the person is wearing is some kind of nightgown and therefore does not want to use the literal translation for *shift* (*leninki*) provided by the dictionary but decides to use *paituli* instead. That expression is too novel

to be used in this context and was corrected as *yöpaita* in the proofreading of the translation. In example 49, the translator chooses to use *keskeyttää*, which is more literal translation for *interrupt* than *disturb*. In example 50, the translator moves away from the literal translation of *autumnly* and translates it as *synkkä (gloomy)* instead. However, in each case the translator shows signs of paralingual (e.g. sighing) and explicit verbal hesitation.

55% of the cases that were analysed as translational creativity showed Fluency, meaning that the translator pondered between two or more possible variants without consulting a dictionary, however, on many occasions the translator looked for more variants from a dictionary after not being happy with the variants she had come up with without using any translation tools. For example:

51. ”*Leila paused... paused, keskeytti, piti tauon, lopetti*, katotaas, mitä synonyymejä *pause, paussi, lepo, tauko, keskeytys, Leila piti tauon, mä laitan Leila piti tauon. Sinun pitäisi rest up a minute, sinun pitäisi levätä hetki*, toi käskee tota lepäämään, niin ei varmaan voi laittaa, että toi *piti tauon, Leila paused, Leila lopetti, yhtäkkiä Leila lopetti.*”

52. ”*appearance, on niinku ulkokuori, mä ehkä laittaisin vaikutelma*, katotaas, *ulkonäkö, ulkokuori, vaikutelma, joo, hän halusi säilyttää siistin ja huolitellun vaikutelman.*”

53. ”*hung about outside, hung about hengailta, hung about viettää aikaa, hang about*, mitä toi sanakirja sanoo, *maleksii, norkoili, maleksi ulkosalla.*”

In the above examples 51–53, the translator came up with two to three variants before resorting to a dictionary to look up for more related variants and possibly synonymous expressions. In the examples 51 and 52, she ends up using one of her own ideas, *lopetti* and *vaikutelma*, and in example 53, she finds a better variant from the dictionary, *maleksia*, and decides to use that one.

5.4 Finishing touches – proofreading the translation

The TAP analysed in the previous subsections was produced during the making of the first version of the translation. Due to thinking aloud while translating as well as the translation strategy the translator is used to, i.e. to produce as finished text as possible the first time around, the translator tried to ponder her choices carefully while translating. After the first version was done, the translation was proofread with Microsoft Word's Track Changes option turned on, so that the changes made during proofreading could be scrutinized as part of this study.

The translation, which consisted of 6,594 words, included 159 cases of revision during the proofreading. The simple revisions on typos and punctuation were not included in this figure. As pointed out in the analysis of the TAP, some of the cases that posed repeated problems during the translation process were corrected during the proofreading, for example, the problems with reference between clauses and the phrase *sucked his teeth* was now translated in a more idiomatic manner (*maiskutteli* or *maisteli hampaitaan* as opposed to *imeskeli hampaitaan*).

In 44% of the cases, the revision was done on a single word or short expression of maximum of three words. This means that the word or expression was changed into something else, typically with a synonymous or closely related meaning. In 13% of cases a word was added, without omitting anything, to make the text more clear or to improve the flow of the text.

The inflection of a word was changed in 19% of the cases. There was a change in word order in 10% of the cases, and in 11% of the cases a personal pronoun was changed into a noun (for example *hän* substituted with *mies*) or vice versa or a personal pronoun was added to make text more clear. In 3% of the cases the tense of the clause was changed.

These figures can be compared with the figures from the TAP analysis. While writing the first version of the translation, words and phrases posed the greatest deal of difficulty to the translator. The amount of all recorded difficulties was 441 cases (vocabulary and phrases categories combined), which added up to 85% of all translation problems in the analysis of the TAP (n=521). The share of grammar-related difficulties was the remaining 15%

(N=80). In the revision, however, the difference in the amount of vocabulary and grammar-related difficulties was not as great: 43% of the problems had to do with grammar and 57% with words and phrases. This justifies an observation that while producing the first version of the translation, the translator was clearly more focused on the vocabulary and idiomatic language usage, and in the revision she took the grammatical issues into closer scrutiny. To find out how universal this strategy is further studies would be required.

6 CONCLUSIONS AND DISCUSSION

The quality of the translation depends on several variables, the relative importance of which remains unknown (Jääskeläinen 1999: 244). The variables in this research project were as follows: the translator – semi-professional, the source text – literary text, the task – translate with think-aloud without time or resource restrictions, the translation situation – freelance, the languages involved – English and Finnish, and the cultures involved – Afro-Caribbean, British and Finnish. The aim of this translation process research was not to assess the quality of the translation but to find out something about the ways in which these variables influence the translation process.

The questions to be answered in this study were (i) what kinds of obstacles the translator comes across while translating a literary text, and (ii) through which (creative) methods does the translator reach the solution to these problems. Various points from the analysis of the data provide tentative answers to these questions and they will now be discussed further.

The think-aloud protocol presented and analysed in this thesis revealed that the mental processes that reached verbalisation during this particular literary translation process, were mostly various translation difficulties and moments of hesitation. In previous translation process studies (e.g. Tirkkonen-Condit 1987), it has been noted that competent translators come across more translation problems than less competent ones. This is not because of lack of linguistic competence, but because of sensitivity to potential problems. In this research project, the number of translation problems was 521, in a translation of 6,594 words. It would be interesting to compare the number, and even more interestingly the types of problems faced, with a data produced during the literary translation process by a professional translator with more experience in literary translation.

The analysis of the data show that especially semantic level problems occurred frequently in the data suggesting that instead of approaching the translation task from a wider perspective the translator concentrated on more marginal level decision-making. The most common difficulties were those of understanding the meaning of a certain word and finding the right equivalent among several variants by using translation tools and creative

thought processes. Translation tools were used in most of the cases where translator was faced with a difficulty to translate a certain word. Unlike professional translators studied in previous translation process research projects, the translator in this study chose most commonly to use a bilingual dictionary instead of a monolingual one. However, like professional translators in previous studies, she did not regard the dictionary variants as ready solutions to translation problems, but evaluated them as possible variants. Even the cases in which the translator did not know or remember the meaning of the word, she accepted a variant from the dictionary without hesitating in less than half of the cases (46%), and in 12% of those cases, did not settle for any of the variants she found in dictionaries.

According to Jääskeläinen (1999: 200), particularly professional translators tend to use bilingual dictionaries to find inspiration in the search for equivalents. This was seen also in the data for the present study. When the translator knew the meaning of the word but was not entirely sure if the variant(s) she had in mind would make a good translation, regarding the context, she used a dictionary to find other variants in 57% of these cases. After doing so, in almost 80% of the cases, the translator abandoned her original idea and decided to use one of the variants she had found in the dictionary. This suggests that in addition to being sensitive to potential problems, the translator showed skilled use of dictionaries, and in finding inspiration resorted to using them especially when they were needed to make the translation work better.

However, the used translation tools do not guarantee a successful translation. Previous process studies have revealed that there are several ways to produce good translations, and each translator just has to find the most suitable way for oneself (Tirkkonen-Condit, 2007: 345). However, as already pointed out, in the light of Jääskeläinen's study, professional translators tend to mainly rely on monolingual dictionaries to grasp the meaning of a certain word. This differs from the strategy chosen by the translator in this study to mainly use a bilingual dictionary. The methods and tools used during the translation process can be traced from the verbalisations, and the chosen strategy depends on the text type. The high amount of bilingual dictionary consultations in this study suggests that during literary translation process, the translator does not have to so much find out the meaning of field-specific words as in the translation of non-fictional text, and the main reason for dictionary use is to find inspiration for alternative variants, and those cannot be found in monolingual

dictionaries. Therefore, it would have been interesting to study how the strategy of the same translator would have differed with regard to translation tool usage during the translation process of a non-literary text of some specific field.

In addition to word level difficulties, there was also quite high percentage of phrase level ones, adding up to 30% of the problems the translator faced. Most commonly those problems were in finding the collocates of the source language. This was somewhat surprising as finding the right collocates could be considered more of a challenge in inverse translation. However, it was interpreted that often the literal translation of the source text interfered with the rendering of the words into target language and thus also with finding the right collocates. The other thing is that as the translator is educated to be sensitive to translation problems, caused by differences between languages, she is also susceptible to second-guessing herself easily. This may also be linked to the still developing professional self-esteem of a semi-professional translator.

Considering the cultural and temporal distance between source text and target text, another surprise was the relatively low number of culture specific translation problems. Whereas the number of culture specific translation problems of translating idioms and colloquialism were 34 and 25 respectively, the number of problems in translating actual culture specific realia and phenomena was only 8. Even though low in number, these problems were not insignificant. Especially, the cricket-related vocabulary, the example of which (35) was discussed in the previous section, were some of the most demanding challenges the translator faced during the translation process, judging from the length of TAP at these points. Also, rendering colloquialisms into Finnish bothered the translator considerably as she mentioned it several times in the TAP.

The remaining 15% of translation difficulties were grammatical problems. They were not as interesting as far as the creativity in the translation process is concerned, but when the revisions during the proofreading of the translation were analysed, it was noted that during proofreading, the translator seemed to focus more on the grammar of the translation than during the writing of the translation, and the amount of revisions on the grammar was almost equal to the vocabulary and phrase level changes made. While in the TAP only 15% of the translation problems were grammatical, the respective figure in the revisions made was 43%. This justifies an observation that while producing the first version of the

translation, the translator was clearly more focused on the vocabulary, and in revision she took the grammatical issues into closer scrutiny. To find out how universal this strategy is, and moreover, how universal it is in literary translation, further studies on several translation processes would be required.

The notion that translator might concentrate on different aspects during the different stages of the process is in line with Kolb (2011: 263), who states that translating is a complex multi-stage and multi-level process that often continues consciously and unconsciously between the actual translation sessions, includes long revision phases after the actual translation phase. In this study, also the transcription and categorisation of the TAP can be regarded to be a part of the translation process. To make this statement more clear: while the protocol was transcribed and categorised, the author on more than a few occasions realised that she had misunderstood something, or came up with a better translation that was then used in the proofread version of the translation. However, considering the time consumption of producing, transcribing and analysing the TAP, the value of the positive effects can be regarded dubious.

However, the significance of the research project and its interesting results are not dubious. One of the aims was also to study and discuss the creativity in its translation process. As noted earlier, the elements that helped to shape the original text burden the translator more than the original writer, but at the same time the burden forces the translator into creativity. Creativity in the present study was analysed based on Bayer-Hohenwarter's categorisation that revealed some aspects of it, i.e. fluency, flexibility and novelty in the word and phrase level translation problems. The analysis revealed that creativity in solving these types of translation problems was used in 46% of the cases. 45% of these cases that revealed traits of creativity can be viewed as clear signs of translator's voice and agency, as in her solutions to translation problems she moves away from the literal translation and/or the variants suggested by the dictionary.

However, studying creativity from verbal reports that are focused on translation problems does not reveal every aspect of creativity, and some aspects of creativity could have been left outside verbalization (see subsection 5.3). Still, the data suggests that significant amount of cases in the TAP that required conscious effort to be solved using creativity. How much creativity, based on similar categorisation, is involved if the studied translation

process is of a non-literary text, is one of the suggestions for future studies, and the categorisation of creative procedures could be developed further.

As for other aspects of the translation process that were particularly interesting from the viewpoint of literary translation, the translation process always involves interpretation of the source text (Bassnett and Lefevere, 1990: 8) and the world the source text represents. It was mentioned in section 4 that despite the cultural and temporal distance, the source text in this study is universal in a way it depicts a story of an unhappy relationship. As that undoubtedly is one of the themes of the story, its importance might have stressed through the translator's agency because it was the theme that the translator representing a different cultural background than the author of the novel, could at some level relate to better than to the theme of leaving one's home country in search of a better life in a totally different culture. How much the individual interpretation influenced the produced translation remains unknown, but some aspects of it could be studied by comparing the source text and its translation.

Finally, in this last section of this thesis, some tentative conclusions have been drawn based on the analysis of the data and in the light of previous studies. Also multiple ideas for future studies have been presented to further analyse what aspects of translation process are particularly typical for literary translation and which, if any, can be considered universal to translation processes in general. This research project started as a curious experiment with not much knowledge of where it would lead the author, and ended up as quite an inclusive depiction of one translation process. Yet one question remains, was the translation process successful, as in, is the produced translation any good? Evaluating that is beyond the scope of this study, but the reader can make his or her own judgements, in the light of everything discussed along these pages, by reading through the proofread, although not final, version attached to this thesis (APPENDIX 1).

REFERENCES

Research Material

Phillips, Caryl. 1985. *The Final Passage*. London: Vintage.

Works cited

Alvstad, Cecilia, Hild, Adelina, and Tiselius, Elisabet (eds). 2011. *Methods and strategies of process research: integrative approaches in translation studies*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Audet, Louise and Dancette, Jeanne, 2005. Le mouvement de la création dans la traduction littéraire in Künzli, Alexander (ed.). 2005. *Empirical research into translation and interpreting: Processes and products*, Bulletin suisse de linguistique appliquée. 81: 5–24.

Bayer-Hohenwarter, Gerrit. 2011. “Creative Shifts” as a Means of Measuring and Promoting Translational Creativity in *Meta: Translator’s Journal*, Vol 56, No 3, 2011. 663–692.

Bayer-Hohenwarter, Gerrit. 2009. Translational creativity: how to measure the unmeasurable in Göpferich, Susanne, Jakobsen, Arnt L and Mees, Inger M (eds). 2009. *Behind the mind: Methods, models and results in translation process research*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 39–60.

Ericsson, K. Anders and Simon, Herbert. 1984. *Protocol Analysis Verbal Reports as Data*. Massachusetts: MIT Press.

Gerloff, Pamela. 1988. *From French to English: A Look at the Translation Process in Students, Bilinguals and Professional Translators*. Harvard University (unpublished Doctoral thesis).

- Glaser, Barney G. and Strauss, Anselm L. 1967. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Heiden, Tanja. 2005. Blick in die Black Box: Kreative Momente im Übersetzungsprozess: eine experimentelle Studie mit Translog. *Meta: Translators' Journal*: Volume 50, no 2, 2005. 448–472.
- Holman, Michael and Boase-Beier, Jean. 1999. Introduction: Writing, Rewriting and Translation Through Constraint of Creativity in Boase-Beier, Jean and Holman, Michael (eds). 1999. *The Practices of Literary Translation Constraints and Creativity*. Manchester: St. Jerome Publishing. 1–17.
- Hönig, Hans and Kußmaul, Paul. 1982. *Strategie der Überstzung*. Tübingen: Narr.
- Jones, Francis R. 2011. *Poetry Translating as Expert Action*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jääskeläinen, Riitta. 1999. *Tapping the Process: An Explorative Study of the Cognitive and Affective Factors Involved in Translating*. Joensuu: University of Joensuu Publications in the Humanities.
- Jääskeläinen, Riitta. 2009. Looking for a working definition of ‘translation strategies’ in Mees, Inger M, Alves, Fabio and Göpferich, Susanne (eds). 2009. *Methodology, Technology and Innovation in Translation Process Research A Tribute to Arnt Lykke Jakobsen*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 375–387.
- Kolb, Waltraud. 2011. The making of literary translations: Repetition and ambiguity in a short story by Ernest Hemingway. *Across Languages and Cultures*, Volume 12, Number 2, 2011. 259–274.
- Koskinen, Kaisa. 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla in Riikonen, H.K., Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka and Paloposki, Outi (eds.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 330–337.

Krings, Hans P. 1986. *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*. Tübingen: Gunter Narr.

Kußmaul, Paul. 2000. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg.

Lappalainen, Marita. 2002. Käännetään suomeksi in Mäkinen, Pirjo, Oittinen, Riitta (eds). 2002. *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 189–202.

Lefevere, André and Bassnett Susan. 1990. *Translation, History and Culture*. London: Printer Publishers.

Levý, J. 1989. The translation process: an experimental study in Séguinot, Candace (ed.). 1989. *The Translation Process*. Toronto: H.G. Publications. 21–53.

Matrat, Corinne. 1992. *Investigating the Translation Process: Thinking-Aloud versus Joint Activity*. Michigan: UMI Dissertation Services.

Martín, Ricardo Munoz. 2009. The way they were: Subject profiling in translation process research in Mees, Inger M, Alves, Fabio, Göpferich, Susanne (eds). 2009. *Methodology, Technology and Innovation in Translation Process Research A Tribute to Arnt Lykke Jakobsen*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 87–108.

Oittinen, Riitta. 2002. Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä in Mäkinen, Riitta, Oittinen, Pirjo (eds). 2002. *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 165–185.

Pym, Anthony. 2009. Using process studies in translator training: self-discovery through lousy experiments in Mees, Inger M, Alves, Fabio, Göpferich, Susanne (eds). 2009. *Methodology, Technology and Innovation in Translation Process Research A Tribute to Arnt Lykke Jakobsen*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 135–155.

Reiss, Katharina and Vermeer, Hans J. 1986. *Mitä kääntäminen on* (translated from German by Pauli Roinila). Helsinki: Kyrriiri Oy.

Schogt, Henry. 1988. *Linguistics, Literary Analysis and Literary Translation*. Toronto: University of Toronto Press.

Tabakowska, Elzbieta. 2000. Is (Cognitive) Linguistics of any Use for (Literary) Translation? in Tirkkonen-Condit, Sonja, Jääskeläinen, Riitta (eds). 2000. *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 83–95.

Tannen, D. 1985. Relative Focus on Involment in Oral and Written Discourse, in Olson, D.R., N. Torrance and A. Hildyad (eds). 124–147.

Tiittula, Liisa and Nuolijärvi, Pirkko. 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa in Riikonen, Kovala, Kujamäki, Paloposki (eds.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 387–400.

Tirkkonen-Condit, Sonja. 1987. Think-aloud protocols in the study of the translation process in Nyyssönen, H, Kataja, R and Komulainen V (eds). CDEF 86: Papers from the conference of Departments of English in Finland. Oulu: University of Oulu. 39–49.

Tirkkonen-Condit, Sonja and Jääskeläinen, Riitta (eds). 2000. *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Tirkkonen-Condit, Sonja. 2005. The Monitor Model Revisited: Evidence from Process Research. *Meta: Translators' Journal*, vol 50, no 2. 405–414.

Tirkkonen-Condit, Sonja. 2007. Kääntämisen tutkimuksen nykysuuntauksia in in Riikonen, Kovala, Kujamäki, Paloposki (eds.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 346–356.

Toury, Gideon. 1991. Experimentation in Translation Studies: Prospects and Some Pitfalls, in Tirkkonen-Condit, S (ed.) *Empirical Research on Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*. Tübingen: Narr. 45–66.

Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Varantola, Krista. 2000. Sanakirjoista ja sanakirjojen käyttäjästä, in Mäkinen, Oittinen (eds.). 2002. *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 215–238.

Yule, George. 1996. *The study of language*. Cambridge: University Press.

APPENDIX 1

The proofread translation of an excerpt from Caryl Phillips' Final Passage

Loppu

Leila veti vauvan lähemmäksi itseään. Poika oli nälkäinen ja väsynyt, mutta Leila ei voinut syöttää häntä täällä. Kuten satojen muidenkin, jotka ikääntyivät kärsivällisesti jonon jatkona, hänenkin täytyi odottaa. Nuori mies (hädin tuskin täysikäinen) univormussaan istui kopeana heidän edessään. Hän piteli avainta porttiin, josta he kohta menisivät. Siitä he etenisivät alas ramppia yhteen pienistä moottoriveneistä, joka veisi heidät merelle SS Winston Churchill -alukseen. Milloin tarkalleen matkan ensimmäinen vaihe alkaisi, sitä ei Leila tai kukaan muukaan tiennyt. Mutta kuten muutkin, hän arveli sen tapahtuvan pian.

Hän ja Calvin olivat jonon kärjessä, samassa paikassa, jossa he olivat olleet jo lähes viisi tuntia. He olivat saapuneet puoli kuuden tienoilla varmistaakseen hyvän paikan, jotta he ehkä saisivat hytin, josta olivat maksaneetkin. Juoru oli kiirinyt (ja Leilan äiti oli aina sanonut, että juoruissa on aina hitunen perää), että lippujensa merkinnöistä huolimatta ihmiset vain valtasivat sen hytin, minkä onnistuivat löytämään. Jos vapaata hyttiä ei löytynyt, heidän piti tyytyä majoittumaan kannella. Leila oli maksanut hytistä, joten hän halusi pelata varman päälle.

Kello 18.30 satamassa oli vallinnut riemukas väriiloisto. Kirkkaita keltaisia ja säihkyviä punaisia, makeita tuoksuja ja nesteitä, laiska, syvä meri, joka vyöryi rantaan ja yläpuolelta kaikkea katselevat vuoret kyyryssä tiheän vihreän kasvillisuuden painon alla. Leila katseli, kun naiset myivät ruokiaan kiroillen, tönien, nauraen. Hän kuunteli, miten väsynyt ääni löysi vielä ajoittain voimaa nousta.

”Tulkaas nyt, kuka ostaa minulta maapähkinän?”

Kuten tavallista, ei kukaan ja nainen viilensi itseään heiluttaen olkihattua auringon mustaamat kasvot hiestä kiiltäen. Pieni, luiseva poika pysähtyi sitomaan kuluneiden tennistossujensa rispaantuneita nauhoja. Silmäkulmastaan hän katseli keskittyneesti tuoreita maapähkinöitä, jotka oli siroteltu naisen tarjottimelle. Sitten naisen ääni keskeytti hänet.

”No, poika, haluatko niitä vai etkö?”

Hän hymyily ujusti hieman liian suurine ja hänen pieneen suuhunsa runsaslukuisine hampaineen. Vanha nainen mutristi huuliaan ja nakkeli niskojaan.

”Poika, otatko yhden?”

Poika kiristi koreat rusetinsa ja nousi seisomaan niin, että aurinko muodosti sädekehän hänen päänsä ympärille. Hän virnisti naiselle, epäröi ja hyppeli tiehensä, polvesta katkaistuissa liian isoissa housuissaan, jotka hankasivat kevyesti vasten hänen reisiään.

Sitten Leila katseli, kun kalastaja-alukset palasivat kotiin ja kalastajat laskostivat verkkonsa yöksi ennen kuin suuntasivat keskustan Jumbiesrommibaariin.

Satamalaiturin puolella joku otti ”Veneitä vuokrattavana” -kytlin kourustaan. (Joka päivä tähän aikaa sen näytti muutenkin olevan putoamaisillaan itsestään. Jonain päivänä joku vielä löytäisi toisen ruosteisen naulan ja ripustaisi sen suoraan.) Sitten yö lähestyi ja alkoi tyhjentää taivasta väreistä, ja aurinko ponnisteli kovasti. Seuraavaksi kolhiintuneet matkalaukut ja pahvilaatikot alkoivat ilmestyä valkoisella maalilla tutisevin kirjaimin kirjoitetuin nimineen ja toiveikkaine osoitteineen, jotka viittasivat päämäärättömästi jonnekin toiselle puolelle maailmaa. Laskeutuvassa pimeydessä hyttyset alkoivat laulaa korkeaa, läpituokevaa säveltään ja kaukaisuudessa tuhmat koirat alkoivat haukkua villisti ilman rytmiä ja sointua. Tuli pimeämpää, kun yö järkkymättömänä ja itsevarmana hiipi eteenpäin.

’ALPHONSO EDWARDES, SLOUGH,
LÄHELLÄ BUCKSIA, ENGLANTI, ISO-
BRITANNIA’

’ROUVA O.S. SIMMONDS,
SHEFFIELDILÄISHERRA L.J. SIMMONDSIN
HOIVASSA, ENGLANTI, YORKSHIRE’.

’LARRINGTON SEVILLEN OMAISUUTTA.
KÄSITELTÄVÄ VAROEN. MATKALLA
LONTOON OIKEUSTIETEELLISEEN
KORKEAKOULUUN. LONTOO. ENGLANTI.
KIITOS.’

Leila katseli, kun pimeys laskeutui ja kuunteli, miten päivän äänet väistyivät yön äänien tieltä.

Michael ei ollut vielääkään ilmestynyt paikalle. Leilan edessä oleva nuori nainen kääntyi ympäri ja alkoi puhua. Leila ei kuunnellut. Sen sijaan hän yritti kuvitella, mitä Michael mietti. Eilisiltana, ennen kuin Michael oli lähtenyt isoäitinsä talolle, hän oli puhunut lyhyesti. Ensimmäistä kertaa Leila oli kuullut lähes vilpitöntä huolta hänen äänessään.

'Tiedätkö, että täältä lähteminen saa minut tuntemaan itseni vanhaksi, niin kuin jättäisi turvallisen kotinsa mennäkseen asumaan tuntemattomien kanssa.'

Leila seiso i pöydän ääressä ja katseli aviomiehensä niskaa. Hän seiso i oviaukossa katsellen kylälle ja puhui kuin olisi tunnustamassa jotakin.

'Tapasin Footsie Walterin veljen Alphonsen kaupungilla viime lauantaina, kun kannoin sinne jamssia. Ei hän saanut sitä kuulostamaan pahalta tai mitään, mutta vähän erilaiselta kuin millaiseksi olemme sen kuvitelleet.'

'Niin millaiseksi?'

'Paremmaksi, luulisin.'

Hetken Leila luuli erehtyneensä. Hän mietti yrittikö Michael tietoisesti luoda tällaisen tunnelman vai oliko hän tosiaan muuttunut. Oli miten oli, hän astui eteenpäin ja laittoi kätensä miehensä harteille.

'Tiedän, etteivät välimme ole aina niin hyvät', hän sanoi katsoen vaimoaan. 'Mutta se on niin kuin laittaisi kanan pahvilaatikkoon. Ilman muuta se alkaa räpiköidä ja menettää muutaman höyhenen.' Hän nauroi, veti tuoliaan taaksepäin ja nousi seisomaan. 'Alan kuulostaa saarnamieheltä.'

Nuori nainen Leilan edessä lakkasi puhumasta. Hän veti vaaleansinisen villatakin valkoisen hihattoman mekkonsa päälle. Leila oli jo ennako i nout mereltä tulevan viileyden ja vetänyt äitinsä kirkkaan oranssin shaalin hartioidensa ympärille. Hän sulki Calvinin lämpimään rintojensa väliin. Punainen mekko hiveli kevyesti hänen laihoja sääriään ja hän kipristi varpaansa sandaaleissaan pitääkseen ne lämpiminä. He kaksi, toinen lasta kantaen, olivat kuin kaksi tikku-ukkoa suuressa seinävaatteessa seisossaan yhdessä hiljaisuudessa. Vähän kauempana rannasta lintuparvi syöksyi alas aivan kuin näkymättömien lankojen yhdessä pitäminä. Sitten

ne kerääntyivät yhteen pois näkyvistä.

Leila katso i taakseen ja näki, että jono kaartui jo tullikamarin kulman taakse. Jotkut seisoivat, toiset istuivat laatikoidensa tai matkalaukkujensa päällä, jotkut istuivat betonilla nojaten matkatavaroihinsa tai toisiinsa. Kaikki olivat syvällä ajatuksissaan ja tällä myöhäisellä hetkellä puhuivat joko kuiskaten tai eivät ollenkaan. Sukulaiset, jotka olivat tulleet saattamaan matkalaisia, olivat väsyneitä. Kun juomat oli juotu, heitä oli kehoitettu palaamaan kotiin. Jotkut olivat lähteneet, mutta ne jotka jäivät torkkuivat kevyin mielin. Leilasta kuten muistakin minuutit olivat tunteja ja tunnit tuntuivat päiviltä ja he kaikki odottivat, paikallaan ja yksin, jokainen hiljaa keskittyen kuin poseeraten kuuluisalle kuvanveistäjälle.

Leila kääntyi takaisin ja katso i, kun nuori mies avaimineen katosi portista, lukitsi sen perässään, palasi takaisin ja lukitsi sen perässään uudelleen. Sen hän teki kolme kertaa ja istui sitten alas ja kohdistamatta katsettaan mihinkään erityiseen. Nainen vaaleansinisessä mekossa kosketti Leilan käsivartta.

'Eikö miehesi ole vielääkään tullut?'

Leila pudisti päätään, tyytyväisenä verukkeesta puhua jollekin.

'En murehtisi jos olisin sinä. Hän varmana ilmestyy. Ei tällaista asiaa voi unohtaa. Tarkoitan, että miten hän huomenna herättyään selittää ihmisille, että oli niin juovuksissa eilisiltana, että unohti, että oli tarkoitus lähteä vaimon ja lapsen kanssa Englantiin. Miksi luulet hänen tuntevan itsensä, jos hän joutuu sen tekemään?'

Nainen maiskutteli hampaitaan. 'Minäpä kerron, miksi hän itsensä tuntee. Hän tuntee itsensä idiootiksi ja yksikään mies, jonka maa päällään kantaa ei sellaista kestä.'

Leila hymyili, mutta oli huolissaan. Hän tuns i sydämensä hakkaavan vasten kylkiluitaan. Varmana, että se piti Calvinin hereillä, hän hellitti o tettaan lapsesta kevyesti. Nainen vaaleansinisessä mekossa tulkitsi eleen kutsuksi vapauttaa lapsi äitinsä käsivarsilta.

'Miksi et sanonut, että poika väsyttää sinua. Tässä, annapa otan hänet ja istu sinä vain alas.'

Leila epäröi, mutta kyykistyi, alastomana ilman lasta, hienostuneen ruskeanahkaisen matkalaukkunsa (jossa ei ollut osoitetta näkyvillä) päälle. Hän oli ostanut sen varta vasten tälle

matkalle. Hän katsoi, kun nainen halasi hänen poikaansa liian lujaa ja keinutti tätä liian rajusti, mutta vältteli Calvinin hylättyä katsetta. Hän oli huojentunut päästessään pojan painosta edes muutamaksi minuutiksi ja sulki silmänsä. Hänen päänsä alkoi tuntua painavalta ja tarkkaamattomalta ja huolistaan huolimatta, hän tunsi alkavansa vaipua uneen. Hän saattoi vain toivoa, että poika olisi turvassa.

Tänä aamuna rauhattomalta vaikuttava aurinko oli noussut erityisen aikaisin tai siltä se oli Leilasta tuntunut. Hän oli jättänyt Michaelin nukkumaan sänkyyn ja aloittanut pakkaamisen. Hän kylvetti ja puki Calvinin ja laittoi tälle jotakin syötävää ennen kuin Millie saapui. Sitten hän herätti Michaelin ja hästi hänet talosta, jotta he Millien kanssa pääsivät aloittamaan makuuhuoneen tavaroiden pakkaamisen. Leilaa väsytti ja hän ei kyennyt salaamaan sitä Millieltä. Itse asiassa hän ei vaivautunut edes yrittämään. He jatkoivat makuuhuoneesta seuraavaan huoneeseen. Yhtäkkiä Leila lopetti. Hän hikoili kuin ruo'on leikkaaja.

'Onko kaikki hyvin?'

Leila ei vastannut.

'Sinun pitäisi levätä hetki.'

Leila tähyili ystävänsä olkapään yli ovesta joka oli lähes aina auki. Kadun toisella puolen alastomat lapset kylpivät ruosteisen pystyputken alla. Siitä tihkui vettä heidän luuttomille raajoilleen. He roiskivat ja leikkivät kuin vain osasivat. Se oli jo nyt kirkas ja kuuma päivä.

'Mitä sitten, jos sairastut laivassa tai veneessä tai millä nyt olettekin menossa?'

Leila pyyhki otsaansa.

'Olen vain väsynyt, ei tässä muuta. Kaikki menee hyvin.'

'Kaikki menee hyvin', Millie matki. 'Kaikki menee hyvin, kun lakkaat piiskaamasta persustasi kunnes kuolet.'

Leila kääntyi ja vetäytyi makuuhuoneeseen. Millie huokaisi syvään ja seurasi perässä.

Aurinko porotti vimmallalla ja korkealta. Oli iltapäivä. He siirtyivät takaisin aulaan, jossa oli viileämpää. Millie löysi yhä vähemmän tekemistä, joten hän pysytteli melko hiljaa ja piteli nukkuvaa Calvinia kuin tämä olisi hänen omansa. Ja Leila pakkasi ja purki uutta matkalaukkuja kykenemättä päättämään, mitä he oikein tarvitsisivat

Englannissa. Hän pysähtyi miettimään. Millie oli laittanut virvokkeita ja Leila avasi kaksi pulloa ja ojensi toisen Millielle. Millie joi ja sylkäisi. Hän ei pitänyt greipistä. Hän oli tuonut greippijuomat Leilalle mukaan otettaviksi laivalle. Leila ei sanonut mitään. Hän otti sitruunajuoman, avasi sen ja ojensi Millielle. Millie kippasi pullon suuhunsa, pyöritteli juomaa suussaan, varmistaen perinpohjin, että se todella oli sitruunaa, nielaisi sitten ja puhui.

'Miksi valkoiset ihmiset käyttäytyvät niin oudosti.'

Leila kuuli kysymyksen. 'Käyttäytyvätkö?'

Millie vaikeni hetkeksi. 'Vaikka enhän minä oikeasti tiedä, vai mitä? Se on vaan mitä olen täälläpäin nähnyt.'

Leila poimi kevyen puuvillahameen käteensä. Millie katsoi häneen.

'Oletko vihainen, kai ymmärrät, etten tarkoita isääsi.'

Leila laskosti hameen ja onnistui jotenkuten sullomaan sen matkalaukkuun. Hän otti lapsen Millieltä. Calvinilla ote oli voimakas ja hän tarrautui tiiviisti äitinsä puseroon, nipistäen ihoa hänen rintojensa ympäriltä.

'En tietenkään ole sinulle vihainen.'

Millie vältteli ystävänsä katsetta. Hän kurkotti, nappasi väärän pullon ja otti siemauksen. Tällä kertaa hän ei sylkenyt sitä ulos, vaan nielaisi reippaasti.

Sitten, kun oli Leila oli saanut pakattua ja yksi ainoa matkalaukku oli täynnä, kello oli yli viisi. He istuivat yhdessä ulkoportaalle ja etsivät hetken rauhaa. He saattoivat nähdä pilvien kiristävän tahtia ohittaessaan vuorenhuiput ja heidän ympärillään elämä yleensä meluisalla kadulla tuntui ennenaikaisesti tuhlattulta.

Edellisenä iltana Leila oli päättänyt, että jos Englanti olisi uusi alku edellisen vuoden kärsimysten jälkeen, hänen tuli ottaa mukaan niin vähän kuin mahdollista muistuttamaan saaresta. Minkä hän jättäisi, Millie saisi. Tavarat, joita Millie ei halunnut jäisivät taloon ja uudet omistajat voisivat tehdä niillä mitä halusivat. Ja nyt oli miltei aika lähteä. Leila oli käyttänyt koko päivän yhden ainoan matkalaukun pakkaamiseen, yrittäen määritellä vanhan ja uuden elämänsä säällittävään kolme kertaa kahden jalan tilaan. Häntä suretti ja hän vilkaisi vaivihkaa Millieta sivullaan. Tänä iltapäivänä he olivat jutelleet,

mutteivät mistään merkityksellisestä. Molemmat olivat tunteneet ajan paineen vaimentavan heidän keskustelunsa.

Leila nousi seisomaan. He katsoivat toisiaan, sitten matkalaukkua, sitten taas toisiaan. He eivät halunneet muistella. Se sulkisi pois tulevaisuuden. Silti he eivät voineet pohtia yhdessä, mitä tuleman piti, koska tällä hetkellä näytti siltä, että heidän elämänsä oli tarkoitus lähteä täysin eri poluille. Parhaat ystävät, läheisempiä kuin siskokset kaikki nämä yhdeksäntoista vuotta ja tänä viimeisenä iltapäivänä heistä oli tullut melkein vieraita toisilleen. Aamun kirkkaudessa, kun lähtöön oli vielä ollut niin kauan aikaa, että päivä oli kuin mikä tahansa päivä, he olivat puhuneet. Leilan väsymyksestä, hänen huolestaan äitinsä terveyden puolesta, Millien raskaudesta, Englannin valkoisista naisista, mutta nyt auringon alaspäin kaartunut liikerata oli rakentanut portin, josta vain toinen heistä kävisi.

He asettivat matkalaukun pienelle puiselle kärrylle ja aloittivat yhteisen matkan Leilan kantaessa vauvaa ja Millien vetäessä kärryä. Yläpuolellaan he kuuluivat pienen lokkiparven ruosteiset, huolestuneet huudot.

Myöhäinen iltapäivä oli vielä kuuma ja kuumuus nousi ylöspäin saaden ilman kimmeltämään ja ihmiset ja talot väreilemään. He kävelijät kaksi sataa jaardia mutkan taakse pitkin pölyistä tietä ja seisautuvat näköpiiriin kantamattomiin kylästä. He olivat kaksin ja odottivat kuin pakolaiset pakenemassa etulinjaa jossain sodan repimässä maassa. Millie hypisteli kärryä hermostuneesti. Jalkojensa alla hän saattoi tuntea kuivaksi paahdetun maan täynnä halkeamia kuin haukotuksia. Hän polkaisi pölyistä maata ja katsoi lapsekkaan kiehtoutuneena, kun pölypilvi laskeutui ja värjäsi hänen jalkansa vaaleammaksi, hiekanruskeaksi.

Leila katseli Frances Gumbin talon yksinäistä rakennetta. Hän hymyili itsekseen surullisena nähdessään kristillis-sävytteiset yritelmät. Joku oli yrittänyt raapia pölystä puutarhaa talon viereen, mutta häpäistyt pensaat makasivat nyt juurettomina kovaksi tallatulla maalla.

Kun bussi pääkaupunkiin saapui, kuski ja toinen mies, joka istui lähellä etuosaa lastasivat matkalaukun ja kärryn heidän puolestaan. Matka jatkui. Bussi rämisteli alas kapeaa kujaa kaarrellen hullusti kuin humalainen. Kuten aina, Leilasta tuntui kuin jarrut olisivat pettäneet, mutta tänään häntä ei haitannut. Nopeus, jolla ulkopuolinen maailma ohitti ikkunan, supisti elämän utuiseksi ja heijasteli hänen omaa kaipuutaan pyyhkiä kaikki viimevuotiset muistot

mielestään. Mihinkään ei saattanut kohdistaa huomiotaan, kaikki oli joko liian kaukana tai lähellä, tunnistamattomissa, pian menneisyyttä ja unohdettuina.

Päästyään pääkaupunkiin he suuntasivat laiturialueelle, missä jono keskiyön laivaan oli jo alkanut muodostua. Leila otti paikkansa jonossa nuoren naisen takana. Hän laittaisi myöhemmin päällensä vaaleansinisen villatakkin. Nainen seisoi suuren valkoisella puuvillakankaalla peitetyn pahvilaatikon vieressä. Vaikka osoite ei ollut näkyvissä, Leila tiesi, että suojuksen alle jonkun malttamaton käsi oli jo maalannut päämäärän.

Laiva kellui meressä odottavana. Se oli ankkuroitu viikko sitten ja olettavasti ruostunut hieman sen jälkeen. Leila katseli, kun se ruostui vähän lisää ja odotti lastiaan.

'Se näyttää melko hienolta laivalta', Millie huomautti.

Kylmät väreet juoksivat Leilan läpi, kun merituuli lävisti kostean ilman.

'Iso se on', Millie lisäsi.

Leila kokeili Calvinin otsaa. Hän hikoili vähän. Hän kietoi äitinsä kirkkaan oranssin shaalin hartioidensa ympärille ja sulki Calvinin lämpimään rintojensa väliin. Hän katsoi Millieen. He olivat saavuttamassa synkän vaiheen, joka oli tuskallinen heille molemmille. Millie, pieni, musta, säteilevä nainen pienen tytön vartalossa hymyili ja hänen silmänsä loistivat yötä kohti. Millie alkoi puhua herkeämättä, jotta ei alkaisi itkeä. Lopulta Leila kosketti häntä.

'Minä pärjään nyt. Michael tulee pian tänne ja sinun on parasta palata hakemaan Shere.'

Millien huulet aukenivat, mutta hän ei saanut niitä toimimaan. Leila ei halunnut, että he muistaisivat toisensa tällä tavalla vaivaantuneina toistensa edessä. Millie näytti ymmärtävän, eikä tarvinnut suostuttelua. Hän taisteli ollakseen räpäyttämättä silmiään, jotta kyneleet hänen silmissään eivät valuisi pitkin poskia. Hän halasi Leilaa lujasti ja sitten Calvinia pehmeästi. Tuntien olonsa epämuikavaksi, he vain tuijottivat toisiaan, Sitten Millie puhui.

'Nähdään sitten joskus.'

'Sitten joskus, Millie.'

'Sano hyvästit Michaelille puolestani ja kerro Bradethille, että minä odotan.'

Millie huojui vaarallisesti. Leila ei kyennyt vastaamaan. Hän hymyili ja toisen hiljaisuuden

jälkeen Millie päätti hetken ja lähti. Hän itki avoimesti ja häpeämättä.

Tuntia myöhemmin edessä oleva nainen alkoi puhua Leilalle ja kertoa hänelle aviomiehestään Englannissa. Leila yritti olla kuuntelematta. Hänen takanaan lisää ihmisiä liittyi jonon jatkoksi ja se katosi tullikamarin kulman taakse.

Leila avasi silmänsä ja otti poikansa naiselta vaaleansinisessä villatakissaan. Nainen ei sanonut mitään ja hänen kasvosensa paloivat halusta nukkua kuten Leilankin kasvojen oli täytynyt tehdä noin tuntia aikaisemmin. Leila tunsi syyllisyyttä jätettyään Calvinin naiselle niin pitkäksi aikaa. Sitten nuori mies avaimineen meni portista ja palasi istumaan, viheltelemään ja tuijottamaan. Tällä kertaa hän tuijotti suoraan Leilaa päätöstään ilmoittavan tuomarin pahansuopaisuudella. Hän katsoi ylös ja pois päin. Sinisenmustaa taivasta vasten afrikkalaiset leipäpuut kohosivat auringon polttamina päiväsaikaan, hiilen mustina öisin, ylpeinä historiastaan. Ne tuotiin tänne ruokkimaan orjia. Ne ruokkivat heitä yhä. Calvinia ne eivät ruokkisi.

Kevyt tuulenvire lakkasi, pysähtyi, muutti sitten suuntaa.

Oli melkein keskiyö, kun Leila kuuli heidän äänensä, kovina ja epäpuhtaina, kuin torvisoittokunnan ruumiinvalvojisissa.

’Tiedän että laiva on tuolla, kyllähän minä sen näen. Minulla on silmät päässä, samaa ei voi sano puusilmästä, joka tuomitsi eilisen pelin. Miten joku voi hylätä minut juuri ennen Bradman-lyöntiä?’

’Se oli jalan puolen pallo. Jalan puolen pallo’, Bradeth vahvisti.

’Ne huijaavat liikaa. Huijaavat liikaa piru vie.’

He olivat tullikamarilla jonon päässä. Leila kääntyi pois ja katsoi, kun nuori mies jälleen kerran avasi portin. Tällä kertaa hän ei mennyt siitä läpi. Hän kuiskasi jotakin edessä olevalle nuorelle parilla ja viittoili muille heiluttamalla käsivarsiaan. Siinä hässäkässä, jossa ihmiset kokosivat matkatavaroitaan ja pudistelivat uneliaisuuden loitommalle syntyi myös pienempi hässäkkä, kun Michael ja Bradeth huomasivat Leilan ja raivasivat tietä hänen luokseen.

’Näköjään sait hyvän paikan’, Michael aloitti.

Leila astui eteenpäin, muttei sanonut mitään. Hän jätti matkalaukun Michaelille kannettavaksi.

’Annas kun autan nyt’, sanoi Bradeth.
’Mitäs nyt? Oletko sinäkin tulossa mukaan.’

Bradeth veti matkalaukkua. ’En tälle matkalle, herraseni, en tälle matkalle.’ Hän oli hengästynyt. ’Mutta kohta näette minut taas, kun tulen etsimään onneani.’

Michael pelasti matkalaukun Bradethin haparoivasta otteesta ja pudotti sen sitten omille varpailleen.

’Perse!’ hän karjui.

’Ei kun sinä olet perseestä,’ Bradeth huomautti. ’Perse on perse, mutta se on jalkasi, jonka päälle tuon pudotit.’

Leila eteni näkyvistä, eikä Michaelin auttanut kuin seurata häntä. Hän oli vaarassa menettää paikkansa, jota hänellä ei koskaan ollutkaan.

’Nähdään pian, kaveri’, Bradeth huusi.

’Ellen sitten näe sinua ensin.’

Michael lähti ja Bradeth hyppeli jalalta toiselle itku kurkussa. Kaikki oli tapahtunut liian nopeasti.

Matkalla laivaan pienellä veneellä Michael istui matkalaukkuineen vastapäätä Leilaa ja vauvaa. Leila sai Calvinin sulkemaan silmänsä ja katsoi Michaeliin. Kuten poikansa, hänkin näytti valmiilta nukahtamaan. Hän katsoi Michaelin pään ohi heidän synnyinsaartaan. Pääkaupungin muodostama puoliympyrä heijastui veteen kuin koristeellinen kynttelikkö. Mutta hän jättäisi kaiken tämän taakseen. Samalla kun kaste valmistautui kostuttamaan maan ja sirkat sirittivät, hän oli lähdössä. Ja sata jaardia rannikolta, hänen jo harmaantuvan länsi-intialaisen mielensä sopukoissa, saari alkoi näyttää pieneltä.

Heidän päästyään laivaan hän auttoi juopuneen miehensä makuulle pieneen metalliseen hyttiin. Hän karisti kurkkuaan ja raaputti nenäänsä kuin painajaista näkevä koira. Sitten hän laittoi Calvinin maaten yläpedille. Leila yritti kurkkia ulos laivan pyöreästä ikkunasta, mutta näki vain puolet saaresta. Hän liikkui nopeasti. Nukka ja pöly pyörivät ympäri lattiaa.

Kannella hän näki, että veneet kantoivat yhä siirtolaisiaan laivaan. Mutta pian kaikki olisi ohi. Tämä pieni ylpeä saari, kasvillisuuden ja tyytyväisyyden yltäkyllästä, se oli ollut hänen kotinsa. Hän katsoi säälien niitä, jotka olivat liian tyytyväisiä jäädäkseen. Sitten hän jäykistyi,

häveten äskeisiä ajatuksiaan ja rentoutui sitten jälleen.

Hän kuvitteli näkevänsä kaukaisuudessa naisen ja pienen lapsen hahmot. Hän tiesi, että ne olisivat Beverley ja vauva, mutta sillä ei ollut väliä nyt. Leila meni alakertaan hyttiinsä ja riisuuntui pimeydessä, jottei häiritsisi miestään ja poikaansa. Sitten hän kiipesi ylös ja meni makuulle Calvinin viereen ja odotti.

Tunteja myöhemmin, kun muut nukkuivat, se tapahtui. Laiva nytkähti eteenpäin, sitten taaksepäin ja sitten taas eteenpäin kohti Englantia. Mutta Leila oli yhä hereillä ja huolissaan. Hän kuunteli meren hyödytöntä kohinaa ja ajatteli äitiään.

KOTI

'Michael?' Millie kysyi epäuskoinen kimeys äänessään. 'Ajoissa, puhummeko nyt varmasti samasta miehestä.'

Vuotta aiemmin Leila oli astunut illan hämyyn. Hän katsoi vasemmalle ja sitten oikealle, mutta ei nähnyt heidän lähestyvän.

Niiden puisten virkahuoneiden takana, jotka muodostivat hallituksen päämajan, oli kaksikerroksinen verannallinen talo, joka oli aina hyvässä maalissa ja huolella pidetty ja aikaa sitten suljettu yöksi. Leila työskenteli tässä näyttävässä rakennuksessa, joka kohosi pääkaupungin yksikerroksisten talojen keskellä symboloiden edistystä.

Pieni ja hämähäkkimäinen Millie kuopi jaloillaan portaiden yläpäässä. Hän näytti tylsistyneeltä ja rauhattomalta kuin olisi pitämässä sadetta ja kuten tavallista hän oli pukeutunut vaatimattomaan valkoiseen hameeseen ja vihreään khaki-puseroon (joka oli kaksi tai kolme kokoa liian iso). Hänen vaatevalintansa tuntui saavan hänen jo valmiiksi mustan ihonsa näyttämään vieläkin mustemmalta. Ja päivän kuumuus oli jättänyt hänen vartalolleen hohtavan kiillon, joka illan pimenemisen myötä ensin sitoisi ja sitten heijastaisi kuun valoa. Millie, ylöspäin pörröttävässä tukassaan, jonka kanssa kammalla oli samanlaisia ongelmia kuin miehellä, joka yrittää pystyttää teltaa hirmumyrskyssä, oli enemmänkin viehättävä kuin sievä. Pieni, musta tyttönen.

'En ymmärrä, miksi olet niin huolissasi. Tiedät, mistä ne kaksi löytyä.'

Leila kuunteli ja kaivoi sitten kätensä syvälle

esiliinamaisen mekkonsa etutaskuihin ja kohautti olkapäitään. Michael ei ollut koskaan antanut ymmärtää olevansa täsmällistä sorttia, mutta Leila ei ollut vielä oppinut hyväksymään, miten älytöntä oli odottaa Michaelin olevan jotain muuta kuin mitä hän oli. Niin kuin opettaja, joka kannustaa lahjakasta, mutta kuritonta lasta, hän halusi Michaelin huomioivan tällaisia asioita enemmän kuin hän todellisuudessa teki.

Leila jatkoi odottamista kärsivällisesti, mutta Millie oli saanut tarpeekseen.

'Olen varma, että jos hän saisi paikan joulupukkina, hän ei saapuisi paikalle, ennen kuin helmikuu olisi tullut ja mennyt.' Hän maiskutteli hampaitaan. 'Ja Bradeth on piru vie samanlainen.'

Leila liikkui ja hänen hidas varjonsa piteni ja ylitti kadun. Millie asteli portaat alas häntä kohti.

'No niin, mennään nyt. Ei ole mitään järkeä seisoskella täällä kuin odottaisimme kolmatta maailmansotaa.'

Michael ja Bradeth olivat istuneet juopottelemassa tuntikausia. He olivat molemmat väsyneitä. Bradeth piirsi viivan pölyiseen tiehen isovarpaallaan, mutta se ei ollut suora niin kuin hän olisi toivonut. Hän ei vaivautunut yrittämään uudestaan. Hän nojasi taaksepäin, kädet niskansa takana ja lepäsi vasten viileää mutta muhkuraista puista säleikköä, joka muodosti Day to Dawn -baarin kalkitun julkisivun. Michael katseli hänen puuhiaan. Sitten hän katsoi käyrää viivaa ja näki ystävänsä epäonnistuneen. Hän ei voinut valittaa. Hän ei itse yrittäisi, koska hänellä oli kengät jalassa.

Vielä kello viiden jälkeenkin ilma oli kuuma ja kostea; ihmiset laahustivat ja kuljeksivat edestakaisin pääkatua. Michael irrotti katseensa heistä ja katsoi uudestaan Bradethiin, joka oli salassa varmuuden vuoksi vetänyt olkihatun kasvoilleen torjuakseen auringon säteet. Hänen kömpelö vartalonsa törötti joka suuntaan ja oli hyvin selvää, miksi monet pitivät Bradethia enemmän kirahvina kuin miehenä. Hän ei istunut, hän romahti. Ja kun hän käveli, hän harppoi. Kyynärpäistään ulospäin ja polvistaan alaspäin kaikki koordinaatio ja ruumiillinen harmonia tuntuivat olevan hänen hallintansa ulottumattomissa. Silti hänen ainutlaatuisessa vartalossaan oli huiskeaa kauneutta, pieni pää kuin linnulla, silmät kirkkaat ja rauhattomat. Koira hyppäsi Bradethin jalkojen yli ja katsomatta taakseen se hyppeli eteenpäin tietä pitkin ja kulman taakse näkymättömiin. Se näytti tietävän, minne oli menossa.

Michael kallisti olutpulloa, kulautti sen kerralla ja viskasi sen vasemmalle puolelleen. Hän suoristi kirkkaan vaaleanpunaisen paitansa ja survoi sen housuihinsa. Silloinkin, kun ei ollut mitään syytä pukeutua hyvin, hän halusi säilyttää siistin ja huolitellun vaikutelman. Keskimittaisena ja -kokoisena hänen onnekseen miltei mikä tahansa sopi hänelle. Kuitenkin, jos paidan hihat olivat liian lyhyet, hän keskittyi olemaan nostamatta käsiään sivuilleen, ellei se ollut aivan välttämätöntä, ja jos hihat olivat liian pitkät, hän taittoi molemmat hihansuut huolellisesti yhden ainoan kerran. Hän nojasi eteenpäin ja hänen oikea kätensä tavoitti mustan nahkakengän hänen oikeassa jalassaan. Muutaman hetken hän työskenteli tarmokkaasti raaputtaen kuivunutta mutaa korosta, nuolaisi sitten sormiaan ja puhdisti tahrat. Jos Bradeth olisi vaivautunut pukeutumaan pitkiin housuihin tavanomaisten shortsien sijaan, hän olisi kiillottanut kenkensä Bradethin housuihin silläkin uhalla, että olisi herättänyt tämän. Omia housujaan hän ei saattanut moiseen käyttää.

Koulubussi mateli tietä pitkin ja lapset painoivat pyöreät kasvonsa vasten ikkunoita. Michael tuijotti takaisin. Bussin perässä hidas pölypilvi, joka vaikutti haluttomalta nousta tiestä, alkoi verhota loittonevaa näkyä. Michael katseli, miten bussi lopulta katosi näkyvistä.

'Hei tyyppi, nukutko vai mitä?' hän kysyi kääntämättä päätään.

Bradeth pysyi liikkumatta. Hän odotti hetken ja vastasi sitten 'kuka täällä muka nukkuu?'

'No ketäpä luulet? Englannin kuningas?'

'En minä kuule nukkunut, lepuutin vain päätäni hetken.'

'Mitä tapahtui? Etkö kestää kaljaa vai?'

Bradeth maisteli hampaitaan ja sylkäisi. Läpinäkyvä pyöreä sotku osui maantien pintaan. Se väreili hieman. Toisin kuin vesi, se ei haihtuisi. Michael katseli sitä epäluuloisena ennen kuin ojensi jalkansa ja hankasi sen pölyyn, niin että vain kostea ruskea läiskä jäi jäljelle. Sitten hän kääntyi Bradethin puoleen.

'Ehkä sinun pitäisi nostaa perseesi ja mennä takaisin töihin.'

Bradeth maisteli jälleen hampaitaan.

'Kenelle sinä töistä puhut? Vasta sinä päivänä kun itselläsi on joku työpaikka, voit puhua minulle töihin menemisestä.'

Michael kuunteli, mietti hetken ja sitten puhui kuin vakuuttaakseen itselleen jotakin.

'On minulla töitä, kuvittelin, että oikeasti ollaan kumppaneita.'

Bradeth hykersi, hänen huulensa aukesivat kevyesti paljastaen valkoiset hampaat. Hänen hartiansa alkoivat hytkyä huvittuneen epäuskon vallassa.

'Kumppaneita?' hän kysyi. 'Sinä ja minäkö kumppaneita?'

Michael avasi toisen olutpullon ja Bradeth vain jatkoi, hänen vartalonsa tutisi nyt naurun voimasta.

'Sinä viet pari lähetystä puolestani saaren toiselle puolelle ja sekö tekee sinusta kumppanin?' Hän avasi silmänsä. 'Tiedätkö, hyvä mies, en koskaan ymmärrä sinua, koska välillä käyttäydyt oudosti ja puhut ihan pirullisen hölmöjä.'

Michael katsoi pois päin ja otti naukun kaikessa hiljaisuudessa. Hän vilkuili tien toiselle puolelle kiinnittämättä katsettaan mihinkään erityiseen rivissä puulankuista tehtyjä kaupan edustoja, jotka kaikki oli suljettu ja teljetty yöksi. Hän kuuli, miten baarissa hänen takanaan joku laittoi lantin koneeseen ja vanha calypso alkoi soida. Tiedostamattaan he molemmat alkoivat seurata säveltä ja jättivät toisensa rauhaan. Sitten kuten Michaelinkin myös Bradethin katse ajautui kadun toiselle puolelle etsien ensin yhdestä suunnasta ja sitten toisesta, odottaen innokkaasti merkkejä alkuillan elämästä.

Sävel loppui ja he kuuntelivat, kun levy napsahti takaisin paikoilleen. Baarimikko avasi radion. Bradeth kosketti kevyesti Michaelia viittoessaan korkkaamattomien pullojen suuntaan.

'Ojennapa yksi nyt.'

Michael nakkasi pullon ystävälleen.

'Kiitti, kaveri.' Bradeth otti pitkän huikan. 'Että elämä voikin olla hyvää.'

Michael kääntyi hänen puoleensa. 'Niinkö luulet?'

Bradeth pidättäytyi seuraavasta kulauksesta.

'Mikä sinua oikein jäytää?' Hän oli hetken hiljaa ja jatkoi: 'Meitä ei oikein voi luokitella kumppaneiksi, koska minä se olen, joka tekee kaiken työn. Viet vain pari kuljetusta pyörälläsi ja se on siinä.'

'En minä enää siitä kumppanuudesta', Michael ärähti.

Hän nousi pystyy ja tunki polviensa natisevan. Hän venytteli käsiään taivasta kohden ja nousi päkiöilleen. Sitten jännitys pakeni hänen ruumiistaan ja hän putosi taaksepäin kenkiensä ohuiden pohjien varaan.

'Pitää käydä kusella.'

Michael meni baarin vierustalle ja nojasi toisella kädellään sinkkiaita vasten. Hän ohjasi virtsansa lorisemaan äänekkäästi vasten metallia.

'Minä tarkoitin sitä elämän hyvyttä. Sinä kun sanoit, että elämä on hyvää.'

Hän ravisteli itsensä huolellisesti ja käveli takaisin kulman takaa ja otti oman paikkansa. Hän vääntelehti istuutuessaan etsien samaa asentoa. Bradeth antoi hänen asettua ennen kuin jatkoi keskustelua.

'Mikä sinua oikein vaivaa, mies, tässähän vietät mukavaa aikaa istuen auringossa, juoden kaljaa, kuunnellen musiikkia ja jutellen. Mitä muuta oikein haluat?' Bradeth otti kulauksen ja jatkoi. 'Ja tuolla seisoo moottoripyöräsi, jonka takia kaikki ihailevat sinua.'

Michael maiskutteli hampaitaan ja kulautti pullon tyhjäksi yhdellä hörpyllä. Hän heitti sen vierelleen.

Bradeth jatkoi, 'ja kahden päivän päästä nait yhden saaren kauneimmista tytöistä ja silti kyseenalaistat, onko elämä hyvää. Kaljako puolestasi puhuu.'

Michael katsoi ylös, missä tähdet kohta olisivat.

'Ei se ole niin helppoa, kato. Ei se ole niin helppoa.'

Bradeth laski tyhjän pullonsa. 'Beverleyn ja lapsen takiako?'

'Ehkä', Michael sanoi.

Bradeth jatkoi, 'olen varma, että hän tietää siitä. Eivät naiset tyhmiä ole, tiedätkö.'

Hän oli hiljaa ja Michael puhui. 'En usko, että sillä on mitään väliä kuitenkaan, joten en aio murehtia.'

Bradeth sylkäisi uudestaan. 'No mitä sitten valitat?'

Michael kohautti olkapäitään. He istuivat hiljaisuudessa ja masennus vyöryi heidän päälleen. Mitä tahansa he nyt sanoisivatkin, muuttuisi kinasteluksi.

Michael meni takaisin sisään hakemaan vielä kaksi pulloa, jotka he joivat. Sitten iltahämärässä he nukahtivat lysähtäneinä toisiaan vasten. Tien tomu saattoi vihdoon asettua, kun vähemmän autoja ja vielä sitäkin vähemmän polkupyöriä ajoi ohi. Vain Day to Dawn -baari ja Jumbies-rommibaari tien toisessa päässä olivat yhä auki. Ne, jotka olivat jääneet kaupunkiin olivat sisällä toisessa baareista ja vain muutama vaeltelija ja kalastaja maleksi ulkosalla. Kaukaisuudessa aurinko huomaamatta ja yksinäisenä laski kylmään mereen.

Leila, pidempi ja vaaleampi kahdesta työstä, seurasi tottelevaisesti ystäväänsä kun he kävelivät määrätietoisesti kadun päähän ja Jumbies-rommibaarin kulman taakse. Siellä he molemmat kuuntelivat savuisia ääniä, joita kantautui suljettujen ikkunaluukkujen välistä ja vinon oven alta. Ulkopuolella humalainen vartalo makasi kömpelönä tiellä kuin säkki sokeria, joka oli huomaamatta tipahtanut kuorma-auton lavalta. He kävelivät eteenpäin.

Jopa matkan päästä oli selvää, että molemmat miehet olivat unessa. He lähestyivät, Leila tuntien itsensä vieläkin hölmömmäksi, koska hän oli vaatinut Millietä viettämään toiveikkaan, hukatun tunnin hallitustalon ulkopuolella, vaikka tiesi sydämessään, ettei Bradeth saatikka Michael saapuisi. Hän jättäytyi jälkeen vähäsen.

Millie tönäisi Bradethin olkapäätä ja tämä säpsähti pois päin Michaelista. Sitten Michaelin unelias pää putosi nopeasti, mutta hän heräsi ennen kuin se osui maahan.

'Nukuitteko nyt hyvin?' Millie kysyi kädet puuskassa.

Miehet hieroivat silmiään ja venyttelivät. Bradeth selitti: 'Me vain päätimme ottaa nokoset ja kokeilla miltä hetki rauhaa ja hiljaisuutta tuntuisi, mutta nyt emme taida saada sitä tietää.'

'Vai niin', Millie sanoi. 'No nyt kun tämä kokeilu on ohi, niin voit varmaan kokeilla raahata takalistosi kanssani Sandy Bayhin, missä tätini haluaa jutella kanssasi jostakin.'

Bradeth liikahti noustakseen. 'Toosieko?'

'Se on ainoa täti, joka minulla Sandy Bayssa on vai oletko kuullut jostakusta muusta?'

'Kunhan varmistin.' Bradeth nousi jaloilleen ja kurkotti pitämään päätään suorassa.

'Ja onko sinulla nyt krapulakin?' Millie kysyi.

'Se on vaan se päänsärky, joka minulla on ollut jo pitkään', Bradeth sanoi. 'Tosi pitkään.'

'Tiedetään', Millie sanoi. 'Siitä saakka kun aloit juoda, niin kauan sinulla se on likimain ollut. Tuletko nyt vai et?'

Bradeth maiskutteli hampaitaan ja puisteli shortsejaan. Millie kääntyi Leilan puoleen.

'Tulen käymään myöhemmin ja kerron, miten kävi.'

'Selvä', Leila sanoi.

Millie kiskoi napakasti Bradethin paidasta, joka lepatti tuulessa. Hän nykäisi sen pois tältä.

'Mitä hittoa tämä salaperäinen hölynpöly tarkoittaa?' Hän tunki paitansa shortseihinsa. 'Ja mistä sinä hänelle aiot kertoa myöhemmin.' Millie tökkäsi sormellaan Bradethin rintaa.

'Bradeth, ole hyvä ja pidä suusi kiinni ja mennään, koska olen viettänyt tarpeeksi aikaa odottaessani näkeväni sinun takalistosi ilmestyvän.' Hän ei liikahtanut.

'Tule!' Millie huusi. 'Tule, ennen kuin hivautan.'

Varovasti välttämättä Millien katsetta Bradeth nyökkäsi Michaelille hyvästiksi. Hän seurasi Millietä askeleen päästä. Leila katseli, miten pariskunta, toinen ylittämätön ja toinen alittämätön marssivat tiehensä etsimään yksinäistä taksia tai bussia, mitä tahansa, joka veisi heidät takaisin maaseudulle. Pian vain heidän ääriviivansa näkyivät.

Michael liikahti noustakseen.

'Olen pahoillani, etten tullut, mutta unohdin ja nukahdin.' Leila pudisti pölyä hänen hihastaan.

'No löysinpähan sinut kuitenkin.' Hän varpusti, laitto kätensä miehensä hartioille ja suuteli hänen huuliaan kevyesti. Se ei ollut niinkään, että Michael olisi ollut häntä niin paljon pidempi, mutta hän tiesi tämän pitävän siitä, kun hän kurkotteli häntä kohti.

'Minun on parasta joutua kotiin', Leila sanoi, 'koska minulla on paljon asioita selvitettävänä äidin kanssa.' Hän hiljeni hetkeksi. 'Ja minun pitää lukea hänelle.'

'Tänä iltanako?' Michael kysyi. Leila nyökkäsi.

Hän irrotti tytön kätet harteiltaan ja meni tien poikki moottoripyörälleen. Leila seurasi, nousi pyörän selkään ja ojensi kätensä tiukasti hänen vyötärönsä ympärille. Michael potkasi pyörän käyntiin ja muutama ihminen valui ulos Day to Dawn -baarista. Hän käänsi kaasua, täyttäen ilman paksulla savulla ja starttasi pujotellen raivokkaasti 20 tai 30 jaardia tien päähän. Siellä hän jarrutti, kaartoi pyöränsä oikealle ja suoristi sen ennen kuin kiihdytti länsirannikkoa pitkin kohti St Patrickia. Katselijat vaelsivat takaisin sisälle baariin ja Baytownissa oli jälleen hiljaista.

Saaren vilistessä ohitse, Leila nojasi päätään taaksepäin ja antoi tuulen leikkiä hiuksillaan. Hänen vasemmalla puolellaan lepäsi meri, joka kevyesti läikähteli vasten rantaa ennen kuin pysähtyi ja virtasi takaisin itseensä: hänen oikealla puolellaan lepäsi kasvipenger, joka eteni litteänä ja laajana kunnes osui ensimmäisiin raskaisiin vuorenrinteisiin. Leila käänsi katseensa vasemmalta oikealle ja sitten takaisin vasemmalle ja niin edelleen nauttien vapaudesta, jota hän tunsikin aina matkatessaan pyörän kyydissä.

Mutta Michael oli yhä jäykkä ja piiskasi pyöränsä kurvi kurvin jälkeen, valiten tien hillittömimmät rytmit.

Kun he pyyhkäisivät Sandy Bayn halki, Leila etsi katseellaan Toosien kaupan, joka sijaitti vähän matkaa syrjässä tiestä, ja näki, että siellä paloi vain pieni valo. Selvästikään Millie ja Bradeth eivät olleet vielä saapuneet. Sitten hän muisti. He eivät olleet ohittaneet taksia tai bussia ja Leila oli varma, että Toosie olisi ärtynyt siristellesään toimettona kynttilänvalossa ja odottaessaan heitä molempia.

Kun he jättivät Sandy Bayn taakseen, Leila vilkutti joillekin lapsille ja he vilkuttivat innokkaina takaisin. Heidän olisi pitänyt olla sängyissään, hän ajatteli, koska nyt oli pimeä. Ja sitten matala kasvillisuus hänen oikealla puolellaan yhtäkkiä korvaantui tutulla korkealla sokeriruokoaidoituksella. Joskus tie Sandy Bayn ja St Patrickin välissä oli aidattu yhdeltä puolelta, joskus molemmilta, joskus ei kummaltakaan, mutta useimmiten tien vuoristoinen puoli ei tarjonnut mitään nähtävää, vaan se oli kuin ajaisi pitkin puoliksi tehtyä tunnelia. Sitten moottori alkoi yskiä ja sihistä. Se uhkasi hyytyä, mutta lähestyessään viimeistä pihahdustaan Michaelin onnistui elvyttää se takaisin henkiin.

Hän pysäytti Leilan äidin talon ulkopuolelle ja Leila liukui pyörän päältä. Mies puhui nopeasti. 'Nähdään lauantaina sitten.'

Leila nyökkäsi vastaukseksi ja Michael käänsi pyörän ympäri ja katosi mutkan taakse. Hän ei edes hymyillyt. Kauan sen jälkeen, kun hän oli mennyt, moottorin melu yhä humisi Leilan päässä. Hänen olisi pitänyt olla kotona jo aikaa sitten lukemassa äidilleen, koska ylihuomenna hän olisi naimisissa. Sitten kun hän olisi enemmän vaimo kuin tytär, ei olisi enää aikaa tarinoille.

Hänen äitinsä istui kuin rypien surkeudessaan. Alastomilla seinillä ei ollut kuvia, puisilla lattioilla ei ollut mattoja ja pitkän, kapean huoneen perällä seisojaksi kaksi tarkkaavaista ovea. Vasemmanpuoleinen ovi johti Leilan huoneeseen ja oikeanpuoleinen hänen äitinsä huoneeseen, mutta tässä suorakaiteen muotoisessa huoneessa he laittoivat ruokaa, söivät, juttelivat ja lukivat. Näin se oli ollut niin kauan kuin Leila pystyi muistamaan ja näin se tulisi olemaan niin kauan kuin he olisivat vain äiti ja tytär. Hänen äitinsä edessä sekalainen pino kirjoja lepäsi pienen pyöreän pöydän päällä. Tämänhetkinen kirja oli päällimmäisenä levälleen käännettynä kuin lepäämään laskeutunut neliskantinen perhonen.

Hän oli, toisin kuin ainut lapsensa, tumma, lähes musta nainen, joka puhui matalalla äänellä. Hän ei enää pystynyt huutamaan, koska sairaus oli heikentänyt pysyvästi hänen ruumistaan jättäen hänet paljon neljääkymmentä ikävuottaan vanhemman näköiseksi. Vaikka hänen korkeat poskipäänsä toivat esiin hänen langanlaihuutensa, hänen ylpeästä äänestään saattoi yhä erottaa menneisyyden uhkeuden kadonneen hekuman. Hänelle tämä ei enää ollut elämää, vaan pelkkää kompastelua päivästä seuraavaan.

’Missä olet ollut, äläkä yhtään kiertele.’

Sanoessaan sen hän kumartui eteenpäin ja kurkotti tuolin alle poimiakseen rukouskirjan lattialta. Leila seurasi hänen jokaista liikettään. Hänen äitinsä ei ollut uskonnollinen nainen, joten se hämmensi häntä. Hän suoristi itsensä ja haki turvallista tukea kepeistään.

’Tässä, ota se.’

Hän sysäsi kirjan tyttarelleen. Tuli hiljaista. Leila piteli rukouskirjaa ja vältteli äitinsä tuijotusta.

’Lapseni, minä odotan.’

Leila takelteli sanoissaan, hänen äänensä särkyi joka tavulla.

’Lähdin töistä tavalliseen aikaan ja Millie tuli tapaamaan minua. Sitten odotimme Bradethia ja Michaelia, mutta he eivät tulleet, joten menimme

etsimään heitä.’ Hän lopetti puhumiseen ja uskaltautui katsomaan äitiään, joka ilme oli kylmän tarkkaavainen.

’Mistä löysit heidät?’

Leila madalsi ääntään. ’Day to Dawnista.’ Hänen äitinsä tarttui vihjeeseen.

’Jatka.’

’Ja sitten Michael toi minut kotiin.’

’Ja siinäkö kaikki?’ Leila nyökkäsi. ’Sinulla meni näin kauan päästä tänne.’

Leila nyökkäsi uudelleen. Hänen äitinsä poistui huoneesta hiljaisuudessa. Hän sulki oven perässään ja Leila seisojaksi yksin puolipimeydessä.

Sinä yönä, kun Michael oli kävellyt koko matkan Sandy Baysta St Patrickiin saadakseen vastauksen kosintaansa, Leilan ja hänen äitinsä välit olivat alkaneet huonontua.

Hänen äitinsä oli maannut sängyssä lakana vedettynä leukaan saakka, joka oli saanut hänet näyttämään irvokkaalta, aivan kuin hän olisi pelkkä irrotettu pää lepäämässä puhtaalla valkealla tyynyllä. Leila oli istunut hänen sängynsä reunalla kuin vierailen potilaan luona sairaalassa. Hänen äitinsä katsoi ylös häneen ja sulki silmänsä.

’Niin milloin hän pyysi sinua vaimokseen?’

’Tänään, tänä iltana’, Leila kuiskasi.

’No miten olet asian järkeilyt?’ hän kysyi.

Leila ei sanonut mitään.

Hän jatkoi, ’Luuletko, että hän on mies joka tekee sinut onnelliseksi. Luuletko, että hän on jotakin, mitä Arthur ei ole?’

Leila kuunteli ja puhui sitten varovasti. ’Minä rakastan Michaelia, minä en rakasta Arthuria.’

’Ja sinä luulet sen olevan niin yksinkertaista?’ Hän avasi silmänsä ja katsoi tyttärensä kasvoja. ’Onko sinun kylmä’, hän kysyi. Leila nyökkäsi, koska hänellä oli päällään pelkkä löysä yöpaita. Kerättyään viimein rohkeutensa hän oli ryöminyt sängystään ja tullut äitinsä huoneeseen. Hän ei ollut edes vetänyt aamutakkia päälleen.

’No, mitä aiot tehdä?’

Leila laski katseensa. ’Haluan naida hänet.’

'Mutta kysyinkin, että mitä aiot tehdä?' Hänen äitinsä oli hetken hiljaa. 'Etkö voi kertoa?'

Leila avasi huulensa, vaikkakin ne olivat tarrautuneina toisiinsa viime hetkeen saakka.

'Tarvitsen neuvojasi.'

'Vai niin, neuvojaniko siis tulit hakemaan?' Leila yritti hymyillä. Hänen äitinsä pudisti päätään. 'Aiotko kirjoittaa Arthurille ja kertoa?'

Leila nyökkäsi. 'Kirjoitan ja kerron hänelle.'

Hänen äitinsä huokaisi, pitkään ja syvästi. 'Olet hölmö, tyttöni. Pirun hölmö ja olen pettynyt sinuun. Arthur on hyvä mies ja poika Sandy Baysta on kelvoton. Hän rakastaa liikaa itseään ja tulee käyttämään sinua hyväkseen. Hänellä ei ole edes töitä.' Hän katsoi tyttärtään, joka oli pillahtamassa itkuun. 'Jollet sitä näe, niin et näe mitään muutakaan ja minä en kasvattanut sokeaa lasta.' Hän lopetti puoliksi uupuneena, puoliksi turhautuneena. 'Tarkoitin, että miksi sinunlaisesi tyttö haluaa naida sellaisen miehen? En vain ymmärrä.'

Seurasi pitkä hiljaisuus ja Leila tiesi, että hänen äitinsä oli sanonut sanottavansa. Hän sai poistua. Leila nousi sängyltä ja lähti äitinsä huoneesta.

Hän seisoj yksin eteishuoneessa ja samalla, kun kyynelät alkoivat vieräi pitkin hänen kasvojaan, hän kuuli ääniä ulkoa. Varmana, että se oli Michael hän juoksi ovelle ja näki hänen kiiltävistä kasvoistaan, että tämä oli juossut. Mutta hän saattoi myös nähdä, että tämä oli kuunnellut. Michael viskasi kukkasen hänen jalkoihinsa ja ennen kuin hän ehti kumartua poimimaan ne tämä sylkäisi niiden päälle. Leila tunsi kylmän syljen valuvan alas hänen jalkapöytänsä pitkin. Hän katsoi ylös tavoittaakseen Michaelin katseen. Sitten hän säntäsi eteenpäin ja heitti käsivartensa tämän ympärille, mutta se oli kuin olisi halannut patsasta. Kun hän mätkähti tätä vasten, Michael kallistui vähän taaksepäin. Hänen käsivartensa eivät liikahtaneet hänen sivuiltaan, eivätkä hänen jalkansa maallisesta jalustastaan, johon ne olivat juurtuneet. Hän oli vakaa ja eloton ja tasapainossa.

'Michael, menen kanssasi naimisiin.'

Michael kääntyi ja lähti puhumatta hänelle.

Siitä yöstä eteenpäin Leilan ja hänen äitinsä välit alkoivat muuttua, mutta myös Michael alkoi käyttäytyä eritavalla. Ennen sitä yötä, hän tapasi välillä kehaista, miten hyvältä Leila näytti ja tuoda hänelle satunnaisen pienen lahjan, mutta

syvällä sisimmässään Leila tiesi, että toisin kuin Arthur, Michael ei ollut koskaan oikein osannut näitä asioita. Hän oli vain muistanut, että näin hänen pitäisi tehdä. Sen yön jälkeen hän alkoi unohtaa ja vaikka ei sanonutkaan mitään, Michael ei enää tuntunut yrittävän.

Oveen koputettiin kevyesti. Leila säpsähti ensin vähän peloissaan, kulki sitten huoneen poikki ja päästi Millien sisään.

'Mitä tapahtui?' Millie kysyi hätäisesti.

'Ei mitään', Leila sanoi. 'Hän oli vihainen, kun olin myöhässä.'

'Mutta kerroit, etteivät he koskaan ilmestyneet paikalle?'

'Joo.'

'Ja mitä sitten?'

'Ei mitään.'

'Ymmärrän', Millie sanoi. 'Et sitten lukenutkaan hänelle?' Leila pudisti päätään ja seurasi pitkä hiljaisuus, kun Millie katseli ympärilleen tutussa harmaudessa.

Leila sytytti lampun.

'Olen väsynyt', Millie sanoi.

Leila mietti hetken ennen kuin vastasi, 'Niin minäkin.'

Leila nosti lampun ja johdatti tietä makuuhuoneeseensa, missä he molemmat riisuuntuivat ja ryömivät vierekkäin sänkyyn. He puhuivat kuiskaten, Millie ensin. 'Kerroitko, että tulen yöksi tänne?'

Leila valehteli, koska hän tiesi, että se sopisi. 'Kerroin, se sopii kyllä.'

'Hyvä.' Leila antoi puolet tyynystään Millielle ja he asettuivat aloilleen. Sitten Leila puhui. 'Miten sinulla meni?'

Millie asettautui mukavasti. 'Juuri niin kuin arvelinkin käyvän. Ennen kuin pääsimme Toosietädin talolle, kerroin Bradethille olevani raskaana ja hän ei sanonut mitään, ihan kuin hänen korvansa olisivat pudonneet hänen pienestä päästään.'

'Hänkö ei siis sanonut mitään?'

'Hän ei sanonut hittoakaan. Sitten sanoin, että

minun pitää kertoa tädille, koska hän saa sen kuitenkin selville ennemmin tai myöhemmin ja hän vain sanoi, että joo, niin kuin olisin pyytänyt kymmentä senttiä lainaksi.'

'Siinäkö kaikki?'

'Siinä kaikki. Niin, että sitten kun pääsimme hänen luokseen ja minä kerroin ja täti sanoi, että Bradethin pitäisi nyt naida minut, jos hän on edes jonkinlainen mies, et ikinä arvaa, mitä hän sitten teki.' Millie hiljensi dramaattisesti, muttei jättänyt Leilalle aikaa ehdottaa mitään. 'Se mies vain nousi ylös ja poistui pöydästä ja täti huusi hänen peräänsä, että pitäisi olla edes jotkut helkkarin käytöstavat.'

'No mitä sinä teit?'

'Sanoin vain, että anteeksi ja juoksin hänen peräänsä. Se on kuin hän eläisi haavemaailmassa. Mies taisi ylireagoida. Kun sain hänet kiinni, hän vain kertoi kävelevänsä takaisin kaupunkiin voidakseen miettiä. Kysyin, aikoiko hän naida minut. Hän sanoi, ettei tiedä, että tuskin, mutta aikoo elättää lapsen.' Leila halusi keskeyttää, mutta antoi Millien jatkaa.

'Joten menin takaisin ja kerroin sen tädille ja hän sanoi, että parempi sekin kuin ei mitään.' Millie oli hetken hiljaa ja jatkoi sitten, 'Tiedätkö, mies on shokissa. Vähän niin kuin kadottanut todellisuudentajun.'

'Etkö välitä siitä, ettei hän aio naida sinua?' kysyi Leila, kasvot huolesta kurtistuneena. Millie katsoi ystäväänsä ja hymyili sitten.

'Hän aikoo kyllä naida minut', Millie sanoi. 'Odotapa vain. Eipä aikaakaan kun hän nai minut.'

Leila ojensi väsyneenä käsivartensa ja sammutti valon. Hän halusi tietää vielä yhden asian. He makasivat nyt pimeydessä.

'Rakastatko Bradethia', Leila kysyi.

Millie kikatti. 'Onpa tyhmä kysymys, koska totta kai rakastan sitä miestä. Se tässä onkin kaikkein tärkeintä, tiedäthän.'

Leila mietti hetken. 'Niinpä se taitaa olla', hän sanoi. 'Halusin vain varmistaa.'

Viereisessä huoneessa Leilan äiti jo nukkui, mutta hänen sairaaloinen yskimisensä saastutti yhä yötä. Leila kuunteli ja mietti, selviäisikö hän. Mutta vakuutti sitten itselleen, että niin kävisi. Millie kääntyi ja makasi selällään, kädet

sivuillaan, suu vähän auki. Hän nukahti. Leila katseli, kun hän ajoittain kuorsasi ja tuhisi. Sitten Leila kuunteli yskivää äitiään ja yritti nukahtaa.

Kuten Leila, Michaelkin nukkui huonosti. Hän havahtui kun jo valmiin päivän valo virtasi sisään oven alta ja arvasi, että oli jo melkein keskipäivä. Hetken hän oli hämillään. Normaalisti hän heräsi viimeistään kahdeksalta, oli liian kuuma pysytellä sängyssä yhtään kauempaa. Sitten hän muisti. Viime yönä. Muistot eivät olleet miellyttäviä, joten hän painui takaisin maate. Hän sulki silmänsä ja veti lakanan pänsä yli.

Ympäriällä vallitsi hänen isoäitinsä talon hurskasteleva ilmapiiri. Hän kuuli, miten tämä kuunteli ulkoportailla yhtä amerikkalaista radiokanavaa, joka lähetti uskonnollista ohjelmaa kaiket päivät. Hän kuvitteli tämän mielessään kuivumassa olevan tuoreen valokuvan tarkkuudella. Hän oli vanterana nainen, syvänmustine kasvoineen, jotka olivat niin vanhat, että näyttivät osittain sulaneen altistuttuaan auringolle vuosia, muodottomina kuin tyhjentyneet renkaat. Hänen silmänsä olivat pienet, hänen nenänsä hienoisena ulkoneva, hänen huulensa melkein näkymättömät ja saman väriset kuin hänen muukin ihonsa. Hän tiesi, että tämä siristelisi auringossa, sulkien silmänsä vasta sitten kun ne eivät voineet ottaa vastaan enää yhtään hyvän Jumalan valoa. Näin unelmoidessaan hän mieluiten kuunteli, syntisten tuhoa liekehtivissä järvissä, uhkaavia ääniä pilvistä, katumusta, lahjoituksia ja sitten selkeästi julistettuja postilokeronumeroita Salt Lake Cityssä.

Michael kuuli hänen alkavan hyräillä yksinäisen virren selviä säveliä ja päätti jättää hänet seesteisyyteen, joka hän ansaitsi. Hän ei nousisi ylös. Isoäiti ei varmaankaan ollut kuullut hänen saapuvan viime yönä, mutta epäilemättä hän oli jo varmistanut, että hän oli täällä aamulla. Näin ollen he molemmat tiesivät missä toinen oli ja mitä tekemässä ja niin oli hyvä. Michael antoi ruumiinsa vaipua takaisin uneen.

FINNISH SUMMARY

Ääneen ajattelemista alettiin käyttää tutkimusdatan kokoamisen menetelmänä 1950-luvun alkupuolella. Silloin tutkimusala oli kognitiivinen psykologia ja sen introspektiiviset suuntaukset, jotka pyrkivät tutkimaan kognitiivisia prosesseja jonkin suorituksen aikana. Ääneen ajattelua kutsutaan tutkimuskirjallisuudessa englanninkielisellä nimellä think-aloud ja tallenteista purettuihin kirjallisiin aineistoihin viitataan nimellä think-aloud protocol (TAP). Käännöstieteessä ja erityisesti käännösprosessin tutkimuksessa TAP-aineistoja on käytetty tutkimusaineistona 1980-luvulta lähtien. Käännösprosessin tutkimuksessa mielenkiinto kohdistetaan käännöstuotoksen sijaan päätöksentekoon ja ongelmanratkaisuun käännösprosessin aikana. Esimerkiksi kääntäjien koulutuksen näkökulmasta on tärkeää ymmärtää, miten noviisikäntäjien, kääntäjäopiskelijoiden ja ammattikäntäjien käännösstrategiat ja menetit eroavat toisistaan ja se selviää parhaiten prosessitutkimuksen avulla.

Aiemmat käännösprosessin tutkimukset (esim. Jääskeläinen 1999) ovat paljastaneet esimerkiksi, että ammattikäntäjät ovat kielenoppijoita ja kaksikielisiä koehenkilöitä herkempiä tunnistamaan käännösongelmia prosessin aikana. Lisäksi apuvälineet, joita he näiden ongelmien ratkaisuun käyttävät, eroavat noviisikäntäjien ongelmanratkaisumenetelmistä. Ammattikäntäjät turvautuvat noviiseja useammin yksikielisiin sanakirjoihin, kun taas kokemattomimmat kääntäjät etsivät useimmiten ratkaisua kaksikielisistä sanakirjoista. Lisäksi ammattikäntäjät suhtautuvat kriittisemmin kaksikielisten sanakirjojen tarjoamiin vastinevaihtoehtoihin ja käyttävät kaksikielisiä sanakirjoja sanan varsinaisen merkityksen tarkastamisen sijaan yleisemmin inspiraation lähteenä etsiessään vastineita, jotka sopisivat asiayhteyteen paremmin kuin vastine, jonka he itse ovat keksineet.

Kääntäjänkoulutus herkistää kääntäjän mahdollisille käännösongelmille ja koulutuksen saaneet kääntäjät hyödyntävät käännösapuvälineitä runsaasti ja käyttävät ongelmanratkaisuun runsaasti aikaa. Aikaisemmat tutkimukset ovat myös paljastaneet, että ammattikäntäjät pystyvät hallitsemaan suoritustaan noviiseja paremmin ja keskittymään pienten yksityiskohtien sijaan vaativampaan ongelmanratkaisuun. Toisaalta käännösprosessin tutkimuksissa on myös todettu, ettei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa

kääntää, joka johtaisi laadukkaaseen lopputulokseen, vaan jokaisen kääntäjän tulee löytää itselleen sopivin tapa.

Aikaisemmat käänösprosessin tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä tarkastelemaan asiatekstien kääntämistä. Kuitenkin kaunokirjallisten käänösprosessien tutkimusta voidaan hyödyntää paljastamaan jotakin tämän tekstityypin kääntämisen erityispiirteistä, jotka saattavat erota asiatekstien vastaavista. Mielenkiintoisen tarkastelun kohteen muodostavat esimerkiksi kaunokirjallisen kääntämisen ongelmat ja niiden ratkaisemiseen käytetyt menetelmät sekä se, miten kääntäjän luovuus ilmenee tässä ongelmanratkaisussa.

Kaunokirjallisen kääntämisen haasteina ovat muun muassa tekstien tulkinnanvaraisuus, sekä kulttuurinen ja ajallinen etäisyys lähde- ja kohdetekstin välillä. Jokainen kääntäjä on myös tekstin lukija, joka tulkitsee tekstiä oman kokemusmaailmansa kautta. Lisäksi tekstin elementit, jotka tekivät siitä kirjoittajansa luovuuden tuotteen kuormittavat kääntäjää ja laittavat hänet jopa mahdottomalta tuntuvan tehtävän eteen samalla pakottaen hänet luovaan päätöksentekoon. Kääntäjän haasteita ovat muun muassa näennäisesti synonyymisten ilmausten erilaiset konnotaatiot kielten välillä, puhekielisyyksien kääntäminen sekä kulttuurispesifit ilmaukset.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Caryl Phillipsin englanninkielisen romaanin, *Final Passage*, käänösprosessia suomen kielelle. Tutkimusaineistona on romaanikäännöksen 26 ensimmäisen sivun käänösprosessin aikana tuotettu TAP-aineisto, jota tarkastellaan erityisesti ongelmanratkaisun ja luovuuden näkökulmista. Käännöksen ja tuotetun TAP:in takana on viidennen vuoden kääntäjäopiskelija, joka on myös tämän tutkielman tekijä. Kääntäjään viitataan tässä tutkimuksessa puoliammattimaisena kääntäjänä.

Ongelmanratkaisun tarkastelua varten aineistosta erotettiin käänösongelmat pääosin Kringsin (1986) luokittelun pohjalta. Tunnistetut käänösohjelmat luokiteltiin tutkimusaineistosta nousseiden käänösongelmatyyppien pohjalta. Yleisimpiä olivat sanastoon liittyvät ongelmat, jotka edustivat 55 % kaikista käänösongelmista. Yleisimpiä sanastotason käänösongelmia liittyivät päätöksentekoon eri käänösvastineiden välillä. Tällaiset ongelmat edustivat 64 % tapauksista tässä luokassa. Sanastoon liittyvistä käänösongelmista 36 %:ssa oli puolestaan kyse siitä, että kääntäjä ei tiennyt tai muistanut jonkin ilmaisun merkitystä ja käytti käänösapuvälineitä ongelman ratkaisussa.

Kääntäjän työvälineiden käyttö korostui erityisesti sanastotason käännoongelmissa. Useimmiten hän turvautui ensin kaksikieliseen sanakirjaan ja vasta jos se ei tarjonnut tyydyttävää ratkaisua ongelmaan, käytti apunaan yksikielistä sanakirjaa tai internetin hakukonetta. Kääntäjä kuitenkin osoittaa selvää kritiikkiä kaksikielisen sanakirjan tarjoamia vastineita kohtaan, joka voidaan aikaisemman tutkimuksen valossa nähdä osoituksena ammatillisuudesta, vaikka hänen käyttämänsä työväline ei sitä edustakaan.

Toiseksi yleisimpinä käännoongelmina aineistosta nousivat fraasitason käännoongelmat (30% kaikista käännoongelmista), joissa korostuivat erityisesti sopivien kohdekielen kollokaattien löytäminen, kielen idiomaattisuus sekä puhekielisyyksien kääntäminen. Vaikka lähde- ja kohdetekstin kulttuurinen etäisyys on suuri, hieman yllättäen kulttuurispesifien reaalioiden määrä käännoongelmien joukossa oli erittäin pieni. Toisaalta näiden muutamien ongelmien ratkaisu vaati kääntäjältä suuriakin ponnisteluja.

Loput 15 % prosenttia käännoongelmista luokiteltiin kieliopillisiksi ja ne liittyivät erityisesti sanajärjestykseen, kohdekielen taivutusmuotoihin sekä henkilöihin viittaamiseen, joka oli lähdetekstissä yleisimmin tehty käyttämällä sukupuolisidonnaisia persoonapronomineja.

Ongelmanratkaisua tutkittiin myös käänno-prosessia seuraavan oikolukuprosessin aikana. Päinvastoin kuin TAP-analyysissa, sana- ja fraasitason ongelmat eivät silloin lukumäärältään erottuneet kielioppiongelmissa yhtä selvästi. Oikolukuprosessin aikana 43 % ongelmista liittyi kielioppiin. Luku on paljon suurempi kuin TAP-analyysin 15 % ja viittaa siihen, että kääntäjä keskittyy käänno-prosessin eri vaiheissa eri asioihin, kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on todettu (esim. Kolb 2011).

Koska luovuus on erottamaton osa kääntämistä ja kaunokirjallista kääntämistä erityisesti, tutkittiin aineistosta myös sitä, miten paljon kääntäjä käytti luovuutta sanasto- ja fraasitason ongelmien ratkaisuun. Siinä käytetty kategorisointi lainattiin sopivilta osin Bayer-Hohenwartherin (2009) tutkimuksesta. Käänno-ongelmia tarkasteltiin seuraavien määritelmien valossa: sujuvuus, eli kyky keksiä useita mahdollisia käänno- vastineita ilman kääntäjän työvälineiden apua; joustavuus käyttää käänno-ksessä muita kuin ilmeisiä sana- sanaista vastineita sekä uutuus, eli kyky käyttää omaa ideaa sanakirjavastineiden sijaan. Tutkittujen käänno-ongelmien ratkaisuun käytettiin näiden määritelmien mukaista

luovuutta 46 % tapauksista. Useimmiten luovuus näkyi sujuvuutena, eli kykynä keksiä useita käänösvastineita ilman sanakirjaa tai muuta välinettä (55 % tapauksista), myös joustavuutta poiketa kirjaimellisesta käänösvastineesta esiintyi melko paljon (36 % tapauksista). 45 % tapauksissa voidaan ajatella, että kääntäjä antoi käänösprosessin luovan ongelmanratkaisun myötä oman äänensä kuulua käänöksessä hylkäämällä kirjaimelliset ja sanakirjan tarjoamat käänösvastineet.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, aiempien tutkimusten valossa, että kääntäjäkoulutus on herkistänyt koehenkilön mahdollisille käänösongelmille, joiden ratkaisemisessa hän suhtautuu epäilevästi sanakirjoihin ja luontevasti luovuuteensa, joka saattaa olla erityisen tärkeää kaunokirjallisissa käänösprosessissa. Ongelma-analyysissa sana- ja fraasitason ongelmat korostuivat käänösprosessin aikana, mutta eivät erottuneet yhä selvästi oikolukuprosessin aikana. Se kertoo käänösprosessin kerrosteisuudesta.

Tutkimustuloksien varmentamiseksi ja yleisempien johtopäätösten vetämiseksi tarvittaisiin syvällisempää analyysia laajemmasta aineistosta, johon sisältyisi esimerkiksi TAP-aineistoa kääntäjäopiskelijoiden ja ammattikäntäjien kaunokirjallisista käänöksistä sekä asia- ja kaunokirjallisten tekstien käänösprosessien vertailua. Tämä tutkimus kuitenkin valottaa melko laajasti yhden kaunokirjallisen käänösprosessin sisältöä. Lopuksi on vielä todettava, että sillä, että tutkimuksen tekijä ja koehenkilö olivat tässä asetelmassa sama henkilö voidaan nähdä olevan hyvät ja huonot puolensa. Toisaalta se voi vähentää tutkimuksen objektiivisuutta, mutta samalla parantaa tutkimusdatan validiutta, sillä aikaisempien tutkimusten valossa erityisesti kokeneet kääntäjät saattavat ääneen ajattelu-tilanteessa toimia niin kuin ajattelevat tutkijan odottavan heidän toimivan.